

Politik Söylemin ‘Komplo Teorisi Formu’na Özdeş Sınırları: Kanaat Teknisyeni, Habitus ve İktidar Stratejileri¹

Yağız Alp Tangün, Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0001-9980-4495, e-posta: yagizalptangun@gmail.com

İsmet Parlak, Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-6574-2830, e-posta: ismetparlak74@gmail.com

Özet

Komplo teorisi, siyasalın bilgisini üretirken dış dünyayı algılamaya dair bir akıl yürütme, yanıt verme ve ilişkilendirme formu olarak değerlendirilebilir. Politik söylem içerisinde komplo teorisi formunun bir üretim şablonu olarak nasıl kullanıldığı sorusu, iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğu ve yeniden üretildiği gibi soruları da tartışmaya dahil etmektedir. Böyle bir tartışmada komplo teorisiyle kurulan mesafe bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında kavranmaktadır. Bu çalışma, söz konusu mesafe kurulduğu takdirde komplo teorilerini siyasal olanın neliğine dair bir akıl yürütme ve söylem pratiği olarak tartışmanın sınırlarını serimlemektedir. Bahsedilen sınırları somutlaştırmak üzere komplo teorilerinin epistemik niteliği odak alınmış ve bilgi-iktidar ilişkisi bazında araçsal kullanımının tarihselliği gözetilmiştir. Böylelikle komplo teorilerinin bilmeye ve hissetmeye dair bir *form* olduğu önerilmekte, öznellikler üretme kapasitesi işaret edilmekte ve bunun politik bağlamı vurgulanmaktadır.

Komplo teorilerinin politik söylemin egemen formu haline gelmesi süreci ise medya-sermaye-devlet ilişkisinden hareket edilerek yapılan analizlerden oluşmaktadır. Komplo teorisi hakkında yapılan analizi ilgilendiren *ortam* (milieu) ise krizlerin esnek, belirsiz ve öngörülmez etkilerini dizginleme çabalarına sahne olmaktadır ki burada vurgulanan kısım da ortam ve bu ortamın düzenleme kapasitesiyle ilişkili bilgi formunun kullanım geçmişi arasındadır. Bu tür süreçler yıkımı ve yeniden inşa süreçlerini de karmaşık biçimde içerdiğinden dolayı, bunu okunaklı hale getirmek üzere politik söylemin kaynakları ve formlarını soruşturmak çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Araştırmada, komplo teorisi formuyla özdeşleşmiş politik söylemi üretme yatkınlığı, bir süreç dahilinde ve politikaya dair *bilme rejimi* olarak ele alınmaktadır. Çalışma ile incelenen süreç, 2013-2017 yılları arasında geçen beş vakia üzerinden belirlenmiştir.

Çalışmanın sorunsalı kapsamında, kriz anları ertesinde her defasında *hakikat oyunlarının* nasıl oynandığı kanaat teknisyeni köşe yazarlarının gazete köşe yazılarının taranmasıyla araştırılmıştır. Egemen politik söylemin üretici ve dağıtıcıları olarak kanaat teknisyeni olan gazete köşe yazarlarının her kriz sonrasında birbirine benzer ve geçmişteki tutumlarıyla tutarlı biçimde komplo teorisi formuna başvurmaları habitus ve iktidar stratejilerinin okunaklı kılınmasını sağlamaktadır. Bu sebeple aslında çalışmayla sunulan teorik aksam ve tanımlanan mesafeler ile kurucu iktidar dönemlerinde güncellenen komplo teorileri, hem değişmekte olan düşman imgesini hem de hegemonyayı yeniden üretecek bir genel iradenin sınırlarını net biçimde gösterdiği için, bu bilgi formunun nasıl politik söylemin yegâne kaynağı haline geldiğini, hangi işlevlerle ve gündem belirlemede ne kadar süreli bir kullanıma sahip olduğunu toplumsal bilgi üretimi ekseninde soruşturmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcük: Habitus, komplo teorisi, politik söylem, form, kanaat teknisyeni.

The Identical Limits of Political Discourse to the ‘Conspiracy Theory Form’: Technician of Opinion, Habitus and Power Strategies

Abstract

Conspiracy theory could be considered as a form of reasoning, responsiveness to perceive the outside world while producing the knowledge of politics. The question of how the form of conspiracy theory is used in political discourse as a production pattern includes questions such as how power relations are established and reproduced. In such a discussion, the distance established by conspiracy theory is understood in the context of the knowledge-power relationship. This study exposes the limits of discussing conspiracy theories as reasoning and discourse practice about what is political if the distance is established. The epistemic character of conspiracy theories has been focused on and the historically of instrumental use on the basis of knowledge-power relationship has been considered in order to embody these boundaries. Thus, it is proposed that conspiracy theories are a form of knowing and feeling, the capacity to produce subjectivities is pointed out and its political context is emphasized.

The process of the conspiracy theories becoming the dominant form of political discourse consists of analyses based on the media-capital-state relationship. The *milieu*, which concerns the analysis of conspiracy theory, is the scene of efforts to rein the flexible, uncertain and unpredictable effects of crises. Thus, the part highlighted here is between the milieu and the knowledge form’s history associated with its regulatory capacity. Since such processes involve demolition and reconstruction processes, it is problematic to investigate the sources and forms of political discourse to make it legible. In this study, the tendency to produce political discourse over identify with the form of conspiracy theory is considered as the *regime of truth* about politics in the process. The process examined through the study was determined on the basis of five cases between 2013-2017.

Within the scope of the problematic of the study, how the *games of truth* were played each time after the crisis moments were investigated by scanning the newspaper columns of technicians of opinion columnists. Technicians of opinion, as producers and narrators of dominant political discourse, use a similar and consistent form of conspiracy theory in each case, making their habitus and compliance with power strategies legible. For this reason, it is suggested that reading the framework presented by the study and the conspiracy theories updated during the founding periods of power helps to clearly show the limits of a general will that will reproduce both the image of the changing enemy and the hegemony. And how this form of information has become the sole source of political discourse, with which functions and how long it has been used to determine the agenda is being investigated in the axis of social information production.

Keyword: Habitus, conspiracy theory, political discourse, form, technician of opinion.

Giriş

Komple teorileri içerdığı söylem düzeni ve bilme biçimi nedeniyle modern siyasal iktidar ilişkilerinin söze dökülmüş klasik formlarından biridir. Bu sebeple komple teorisi, diğer bilme araçlarının sınırlı ve işlevsiz kaldığı kriz anlarında başvurulan politik bir bilgi üretme sorunu olarak kavranabilir. Ancak bu sorun *güvenlik* parametreleriyle şekillenmiş *ortam* mefhumundan ayrı düşünülmemelidir. Komple teorileri, iktidar ilişkileri formunun bir söylemsel temsili şeklinde nesneleştirildiğinde, özellikle siyasal iktidarın meşruiyetini sağlayacak kolektif kimlik ve makbul vatandaş vasatı imal süreçlerinde, ortamın şartlarına göre motiflerin güncellendiği görülebilir.

Bu çalışmanın amacı, bahsedilen güvenlik algısının tesisatını mümkün kılan *komple teorisi formunun* kullanımını *habitus* kavramı odağında ortaya koymaktır. Komple teorisi formunun işleyişindeki ilkeler, komple teorisi söylem düzenine başvuran ve kanaat teknisyeni rolüyle değerlendirilen köşe yazarlarının köşe yazıları üzerinden incelenecektir. Köşe yazılarında komple teorilerinin bir kolektif kimlik yaratımını ve yönetimini sistematik biçimde düzenlendiğini göstermek üzere, 2013-2017 aralığında Türkiye’de yaşanan beş krizden (Gezi Parkı Protestoları, 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Adalet Yürüyüşü) oluşan olay seti belirlenmiştir. Her bir olay hakkında A. Dilipak (Yeni Akit), Y. Kaplan (Yeni Şafak), E. Çakır (Star), M. Metiner (Star/Yeni Akit), N. Alçı (Milliyet/Habertürk), R.O. Kütahyalı (Sabah), B. Yaşar’ın (Türkiye) kaleme aldığı köşe yazılarında söylem düzeni itibarıyla komple teorisi formunun esnek biçimdeki üretimini tespit etmek üzere krizlerin nasıl yönetildiğinin ve güvenlikçi söylem temelinde toplumsalın nasıl kurgulandığının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Söz konusu köşe yazılarında

komple teorisi formunun esnek ritimlerle ama sistematikleşmiş kullanımı, iktidar stratejisi bağlamında değerlendirilmiş ve Pierre Bourdieu'nün habitus kavramı odağında açıklanmıştır. Metinsel yapılar çözümleneceği için, köşe yazıları incelenirken Teun A. Van Dijk'in söylem çözümlemesinde makro yapılar kapsamında yer verdiği *tematik çözümlemelerden* hareket edilmiş ve komple teorisi literatüründe yer alan tarihsel yaklaşımlar ile tasniflerden faydalanılmıştır. İncelenen yazılar, olay setinde sunulan her olayın meydana geliş tarihinden itibaren otuz günlük süre içindeki taramadan seçilmiştir. Böylelikle, sembolik iktidarın yeniden üretimine katkı sağlayan köşe yazarları tarafından tahakküm ilişkilerinin nasıl kurulduğunun sürekliliği takip edilmiştir.

Metodolojiye Dair

Komple teorileri bu çalışmada, bilgi ve iktidar ilişkisinin özgün bir tartışma nesnesi olarak ele alınmaktadır. Siyasal iktidar ilişkilerinde değişen denge durumlarında ve güvenlik paradigmasının güncellenmesi gerektiğinde, *yeni* değerlerin komple teorisi söyleminde yer alması bir olgu olarak kavranmakta ve literatüre bu yönde bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Konu edilen olgunun, bir iktidar sorunsalı biçiminde ele alınışı komple teorileri literatüründe hatırı sayılır bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada da komple teorileri söz konusu literatüre koşut bir yaklaşımla takip edilmekle birlikte, bunun güvenlikçi bir yönetim uygulaması olarak kullanımına belli bir süreç ve olay seti etrafında odaklanılmış ve medya-siyaset ilişkileri bağlamında bulguları ortaya konulmuştur. Bu saptama, komple teorisi ile bilgi - iktidar ilişkisi arasındaki sosyolojik mesafenin kullanımını bir ihtiyaç haline getirmektedir. Ancak öncelikli olarak, komple teorisinin kavranışına ilişkin epistemolojik bir mesafeyi tanımlamak gerekmektedir.

Komple teorileri, çeşitli toplumsal olayların nedenlerini iki ya da daha fazla aktörün gizli planlarının sonucu olarak açıklamaya yönelik iddialar ve anlatılardır (Coady, 2006). Burada, komple teorileri, epistemik bakımdan sadece "varsayım" statüsünde ele alınmalıdır; bu açıdan "teori" ifadesi, epistemik bir gönderme içermemektedir (Coady, 2006: 2; Byford, 2011: 23). Kavramın sahip olduğu bu nitelik, hem politik ve sosyal yaşamdaki kullanımını hem de bilimsel bilginin üretimine dair metodolojik gündemlerdeki rolünü belirlemiştir. Komple teorisi deyimi, birkaç yüzyıldır modern siyasal yaşam içerisinde olmakla birlikte, akademik bakımdan bilinen ilk tartışmalar Karl Popper'ın 1945 tarihli *Açık Toplum ve Düşmanları* eseriyle başlamıştır. 1948 yılında yaptığı *Toplum Bilimlerinde Öngörü ve Kehanet* başlıklı konuşmada Popper, toplum bilimlerine sirayet eden ve onun *tarihsicilik* (historicism) adını verdiği komple teorisi bağlamında kehanetlerde bulunmanın eleştirisini yapmıştır. Onun eleştirisi, sosyal bilimlerin üretmesi gereken bilgiyi imkânsız kılan ve sorumluluğu günah keçisi ilan ederek belirleyen yaklaşımı hedef almaktadır (Popper, 2006: 12). Söz

konusu yaklaşım, nedenselleştirmeye dair bir metodolojidir fakat sosyal bir kavrayış yerine önceden tayin edilmiş, dogmatik iyi ve kötü ayırımından üretilen suçlama eylemidir. İnsanın suçlama mekanizması, aslında onun psikolojisiyle şekillenmiş, çocukluk çağından itibaren deneyimlediği bir davranıştır (Campbell, 2013: 154); fakat bunun sosyal bağlamda yeniden üretimi ve yönetimi siyasal bir mesele haline gelmektedir. Günah keçisi ilan etmek, karmaşık dinamikleri olan ve entelektüel birikimle analiz edilecek sosyal olayları anlamak için kestirme bir açıklama gereksinimiyle her zaman bir pratik kullanım sunmuştur. Herkes, komplo teorisi aracılığıyla düşünerek kendi başına belli yanıtla ulaşabileceği bir evrene dahil edilmiştir. Ancak bu açıklama, sosyal olayın kavranışını *cui bono?* yani 'kimin yararına?', sorusuna indirgeyerek yapmaktadır.² Bütün açıklama, "nasıl gerçekleşti?" yerine "kim yaptı?" sorusunun sınırlarında yapılmaktadır (Wood, 1982: 407). Böylelikle, modern siyasal hayatta dost ve düşman arasındaki bu ilişkinin süregelen bilgisi, Fransız Devrimi'nden 11 Eylül 2001'deki saldırılara kadar dini, ulusal, ideolojik, cinsel kimlik ve yönelim ve hatta uzaylılara varan çeşitli referanslarla her egemen siyasal iktidar döneminde, komplo teorileriyle yeniden üretilmiş (Başaran, 2012). Egemen lehine bir baskı aracı olarak kullanılan komplo teorileri, politik söylem ve bilgi üretiminin vasatını belirleme işlevini görmektedir. Armin Pfahl Traughberger (akt. Hepkon, 2007: 24), komplo teorilerini işlevleri üzerinden şöyle tasnif eder: "a) İyi-kötü ayrımı yaptırın moral bazdaki kimlik işlevi, b) Entelektüel birikim yerine basit açıklamalar sunan bilgilendirme işlevi, c) Komplo teorisini anlatarak kanaat önderinin mobilizasyon yapmasını sağlayan yönlendirme işlevi." Dolayısıyla, siyasal yaşama da etki eden komplo teorisi bilgi olarak kavrandığında, 'olması gereken' hakkında bazı değerlerden hareket eden belirlenimci bir politik güzergâhı işaret etmesi sebebiyle siyaset teorisinin sınırları içine girmektedir. Bu noktadan itibaren komplo teorileri, epistemik yönüyle naif bir varsayımın ötesine geçerek politik söylem ve bilgi üreten bir iktidar stratejisine dönüşmektedir. Çünkü hâkim değerler neyin suç olup olmadığına da karar verip söylemi; bastırma, önünü alma ve cezayı meşrulaştırma aracı olarak kullanabilmektedir (Ertür, 2016: 1). Bu aşamada; hangi olaylarda, hangi komplo teorilerinin kimler tarafından nasıl ifade edildiği, bilgi ve iktidar ilişkisi bakımından nesnenin sosyolojik bağlamını işaret etmektedir.

Spark (2000: 57), komplo teorilerinin, TV dizileri ve çeşitli yayınlar aracılığıyla bir tür popüler kültür söylemi haline gelmesine dikkat çeker. Fakat siyasal yaşamdaki yeri itibarıyla; komplo teorilerinin söylem işlevini yerine getirmesinin, metodoloji ve kurgulama bakımından bir "form" arz etmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Karaosmanoğlu, 2009: 99). Komplo teorisi söylem düzeni sayesinde kimin düşman olabileceğine dair belirsizliğe uyum sağlayan birey, *gizemli* yanıyla her an düşman yaratılabilir. Henüz olmamış olayların olacaktığı gibi aktarılması

sayesinde gelecek yönetilip, olağan koşullarda uygulanamayan pek çok müdahale için meşruiyet sağlanabilir. *Yüzeysel* sunumu sayesinde hızla değişen koşullara uygun eklektik bağlantılar kurulup *işbirliği* yakıştırmaları yapılabilir. Söylem düzeninin bu denli esnek çalışabilmesini sağlayan form, toplumsal denetimi mümkün kılmaktadır ve geleceği kontrol altında tutmaktadır. Başka bir deyişle komplocu yaklaşım, özellikle öngörülmeleyen tehditler için, gerekli manevraları yapabilmeye izin veren esnek bir kullanım sunar. Ayrıca söylemin ardında, *ideal düzen* tasarımının yattığı da ifade edilmelidir. Bahsedilen tasarımın idealleri ilahi, etik, bilimsel ya da ideolojik kaynaklardan beslenebilir ancak hepsini yöntem konusunda ortaklaştıran kısım, ideale ulaşmayı engelleyecek veya onu bozacak düşmanları da üretme pratiğidir. Diğer bir ifadeyle, *biz* ve *onlar* kutuplarını korkutucu, tehditkâr, tedirgin edici bir söylem kullanarak süregelen biçimde güvenlik sorunu haline getirmektedir. Komplo teorisini, olasılığı ifade etmenin ötesine taşıyan da bu düşman algılama filtresinin aktif hale getirilişidir. Bunun sosyolojik yönü ise potansiyel düşmanların, toplumsal uzamda damga aracılığıyla işaretlenmesi, görünür kılınması, kayıt altına alınması hakkındadır (Goffman, 2014: 28-29). Komplo teorilerinin üretilmesinde komplocu motifler, yani günah keçileri, damgalanmış olanlardan seçilir. Bu eğilim bilgiye dair bir politika üretimi demektir, biz ve onlar ayrımını diri tutabilmek için ayrışmayı besleyecek duygusal motivasyonu yönetmek de damgaların güvenlikçi söylem yoluyla üretilmesine bağlıdır (Bratich, 2008: 165-166; Parlak ve Tangün, 2018: 15-27). Siyasal iktidarın meşruiyetini yeniden üretmeye dönük bu davranış, aslında belli olaylar çerçevesinde bir olgudur. Bahsedilen olgunun sistematik seyri ise özellikle siyaset biliminin ve daha geniş açıdan siyaset sosyolojisinin konu ve kavramlarıyla uyumlu görünmektedir. Bu olgu bir yönetim pratiğidir ve bu kapsamda ortaya çıkan söylem Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımındaki habitus, doxa, kanaat teknisyeni, sembolik şiddet ve alan kavramlarının kullanımıyla takip edilecektir.

Kavram seti ve teorik çerçeve

Komplo teorisi formunu üreten ve kullanan yapı-fail ilişkisini kurmak ve kriz yönetimindeki habitus'u anlamak üzere kavramsal bir açılım yapmak gerekmektedir. Öncelikle komplo teorilerini ortaya çıkaran komplocu zihniyet ya da komplocu tasarımın bilme ve anlama amacıyla üretilmesi ile komplocu motivasyondan beslenen idari amaçlı kullanımı birbirinden ayrılmaktadır. Bir olay hakkında komplo teorisi üretiliyorsa o koşullarda bilgi üretimine ve dolaşımına dair sınırlılıklar söz konusudur. Bahsedilen sınırlılık, bilginin kıtlığından kaynaklanan bir azlık olabileceği gibi, bu kıtlık koşullarının yapay biçimde -örneğin medya ve iktidar arasındaki mülkiyet ilişkilerinin sıkı kontrolü gibi- var edilerek akışın engellenmesini de kapsamaktadır. Tam da bu noktada bilgi üretiminin politikası öne çıkar ve artık siyasalın bilgisini üretirken ana

akımlaşan bilgi formları ve bilme biçimlerinin hangi iktidar ilişkileri kurgusunda kullanılıp yayıldığı sorunsal haline gelir. Dolayısıyla komplo teorileri, bilmeye dair bir yöntemi ve ona içkin mekanizmanın işleyişini çalıştırırken aynı zamanda bunların toplumsal ilişkileri de içerdiğini göstermektedir.

Kavram setinin kullanımını anlamak üzere Ermenistan’da yaşanan bir örnek olay, bir model gibi düşünülebilir: Ülkenin Türkiye sınırına yakın Nor Amasia köyü sakinlerinin, köyde buldukları köpekbalığı şeklindeki oyuncak balonun casusluk amacıyla Türkiye tarafından gönderildiğini düşünmesi belli bir yatkinlığın içselleştirilmiş olmasından ileri gelmektedir. Bu yatkinlık; kimin dost kimin düşman olacağına ilişkin yapı-fail kurgusunun, güvenlik bağlamında öğrenilmiş olduğunu göstermektedir. Bu gerçekliğin üretimi, yapı ve fail arasında kurulan ilişkiyi ortaya koymak üzere Bourdieu’nün sosyolojik yaklaşımı aracılığıyla ele alınabilir.

Bourdieu’de, her alan -din alanı, ekonomik alan, kültürel alan, akademik alan, bilimsel alan gibi- bir çatışma sahasıdır, kendine özgü sermaye türü ve bileşkesi vardır (Kaya, 2016: 400-408). Tüm alanların, sermayesi ve habitusuna göre oluşmuş kendine has bir işleyişi bulunmaktadır (Bourdieu, 1998: 272). Güç ilişkilerini belirleyen başat unsur sermayedir ancak *sermaye* sadece ekonomik karşılığıyla değil, ekonomik indirgemeciliğin eleştirisi niteliğinde -kültürel, sosyal ve simgesel sermaye- ele alınmaktadır (Swartz, 2015: 110-120). Özetle, failler ancak sahip oldukları sermaye ile alana girebilirler ve alandaki mücadele içerisine dahil olurlar. Ayrıca, alana girerken, her failin bildiği *doxa* denen örtük bir kabul bulunmaktadır. Fail girdiği oyunda, kendini oyuna kaptırdığı ve oyunu okuduğu ölçüde alanda nasıl hareket edeceğinin yatkinlığını, yani *habitusu* edinir. Bunu yapabilmek, oyunun pratik mantığını içselleştirmiş olmayı gerektirir; bu içselleştirme faaliyeti bireysel ve kolektif biçimde dünyanın anlamı hakkında nesnellığe sahip bir ortak akıl üretimiyle mümkün olabilmektedir (Bourdieu, 1977: 80). Faillerin bireysel bir tarihin ürünü olmalarının yanında algı şemaları, değerler sistemi, fikir yürütme yöntemleri bakımından toplumsal yapıların bütünüyle ilişkili olduklarını ortaya koyan, habitus kavramıdır (Bourdieu ve Chartier, 2014: 62). Bourdieu, habitus kavramında, belli başlangıç noktalarından hareket etme eğiliminin salt bireysel bir edim olmadığını, arkasında yoğun bir kolektif başarı bulunan “aşılama girişimlerinin” yarattığı sonuçlar olduğunu ortaya koymaktadır (Calhoun, 2016: 105). Dolayısıyla komplo teorisi bir bakıma, politika konuşmak veya toplumsal yaşamı anlamak için bir sosyalleşme aracıdır. Habitus, kişinin çevresiyle, yani onun toplumsal düzendeki pozisyonuyla olan uyumunun sonucudur (Bourdieu, 2015: 234). Göker (2011: 67-68), komplo teorisi ve *doxa* (“sabitfikir”) arasındaki ilişkiye dikkat çekerken bu bilginin aslında ‘hedefe ulaşmayı sağlayan’ pratik yöntemler olduğunu hatırlatmaktadır: “Sabitfikir olarak komplo teorisi kendisine abone olan kişilere bir pratik

inançlar seti ve bu inançları gerekçelendirme amaçlı araçlar sağlar.” Güvenlik algısı, köylülerin düşman üretme pratiğini şekillendirmiştir. Burada, balondan düşman üretilmesine değil, köylünün teyakkuzunu diri tutan sembollerin kodlanmasına ve dünyayı anlamlandırma yatkınlığına bakmak gerekir. Hareket alanı sınırlarının böylesi bir motivasyonla belirlendiği ortamda fail, “var olan kriterleri daha çok el yordamıyla (yatkınlığı, becerisi, alışkanlığı) bulur, algılar ve o an için dokunabildiği/hissedebildiği somut kriterler çerçevesinde yolunu çizer” (Mücen, 2016: 423). Bu durum devletin güvenlik politikalarıyla yurttaşın mobilizasyonu arasında güçlü bir sembolik ilişki kurulmasına neden olur, yani “devlet kendisini düşünmeye çalışanlar aracılığıyla düşünür” (Bourdieu, 1994: 1). Köpekbalığı şeklindeki balondan bir casus üretmenin meşru görüldüğü an, sembolik iktidar ilişkisinin başarılı biçimde kurulduğu zamandır. Hakim olan ve tabi olan arasındaki sembolik iktidar ve şiddet ilişkisinin sürekliliği bir bakıma bilgiye dair tahakküm ilişkisidir, tıpkı Foucault’nun (2017: 41) üzerinde durduğu özne oluş biçimlerini yönetim ile birlikte okuması gibi: “Bireylerin başkaları tarafından idare edilmeleriyle kendi kendilerini yönlendirmelerinin birleştiği bağlantı noktasına, sanırım ‘yönetim’ adını verebilirim.” Buradaki tabiiyet içselleştirilmiş olan edilgen bir pozisyondan başlayarak razı eden bir bilme ilişkisinden kaynaklanmaktadır. “Özneyi nesne kılan iktidar teknolojileri habitus’u biçimlendiren yapısal konfigürasyonlardan çok da uzakta kavramsallaştırmalar değildir” (Çeğin ve Özpolat, 2016: 692). Özetle, sembolik iktidar, hâkim ve tâbi olan arasındaki güç mücadelesini içerir ve üstelik bunu sözcüklerle yapma gücüne işaret eder (Bourdieu, 1990a: 138-139). Bourdieu’nün işaret ettiği ‘büyüleme’ faaliyeti, bir bakıma Marksist yaklaşımdaki “yanlış bilinç” kavrayışına yakın *yanlış tanıma* kullanımını beraberinde getirir (Swartz, 2015: 66-67; Türk, 2016: 612-613).

Kanaat teknisyenlerinin her kriz anında ürettikleri komplo teorileri, sahip oldukları habitus ile yakından ilgilidir ve söylem itibarıyla hitap ettikleri habitus da ‘köpekbalığı şeklindeki balondan’ düşman üretmeye yatkın olanları kapsamaktadır. Bu bağlamda, komplo teorilerinin manipülatif niteliğini hatırlamak gerekir (Basham, 2006: 63). Komplo teorisi formunu sistematik biçimde kullanan, bilgi krizini *cui bono?* diyerek yönlendiren kanaat teknisyenlerinin yatkınlıkları ve onların doxic düzendeki suyun başını tutan rolleri iyi kavranmalıdır. *Cui bono?* sorusunun yanıtı, Platon’un kullandığı haliyle Yunanca ‘kanı, kanaat, görüş’ anlamını taşıyan *doxa* ile şekillenmektedir. Platon’un bilginin gerçekliği tartışmasına bakıldığında doxayı konumlandığı yer, bilginin yani *epistemenin* zıttı olan inanç ve duyusal bilginin üst başlığı sanı’lardır. Bourdieu’nün (2000: 33-34) *kanaat teknisyeni* (*doxosophe*) kavramı da, yine onun “fast-thinker” dediği, “uzman” yorumcular ve medyadaki tüketim alışkanlığını işaret ettiği *doxa* üretimiyle ilişkilidir. Çünkü Bourdieu’nün kastettiği bağlamda her uzman için geçerli olduğu gibi, köşe yazarları için de

toplumsal uzamdaki konum ve üretilen hakikat arasındaki ilişki belirleyicidir. Köşe yazarının yazdığı gazetenin, medya alanındaki konumunu var eden ekonomik, kültürel, sembolik sermayesi ile köşe yazarının kalemi arasında belirlenmiş bir ilişki vardır. Bu yönüyle köşe yazarının ideologvari tavrı ile kitlelere ulaşması, sosyo-ekonomik düzenlemelerin icra edilmesinde önemli bir meşrulaştırıcı rol oynamıştır: “Thatcher’cılık Bayan Thatcher’dan doğmadı. Büyük gazetelerde sütunları olan bir grup entelektüel bunun zeminini uzun zamandır hazırlıyordu” (Dixon’dan aktaran Bourdieu, 2017: 41). Dolayısıyla köşe yazarlarının iktidar alanıyla ilişkilenebilmesine neden olan sembolik şiddet üretimi, bize, söz konusu krizi yaratan tehdit anında, yapının kendini yeniden üretimi ile failin kendini yeniden üretimi arasında güçlü bir iktidar hattı mevcut olduğunu göstermektedir. Bu hat, yapı ve fail arasındaki yapılandırılmış ilişkinin hareket alanına dair dinamik kapasitesiyle yani habitus ile ilişkilidir (Bourdieu, 1990b). Kanaat teknisyeni bulunduğu alan ve sahip olduğu sermaye bileşkesiyle, belli bir habitusa sahiptir ve her halükârda iktidar alanıyla yakın temastadır. Dolayısıyla komplo teorisi formunu kullanırken de sahip olduğu habitustan bekleneni yaparak iktidar alanının yeniden üretimine katkı sunmaktadır. “Doxic düzen, hakim ve tabi olanlar arasındaki ilişkide sembolik iktidar ve şiddet vasıtasıyla hep canlı tutulmaktadır” (Türk, 2016: 614). Diğer bir deyişle kanaat teknisyenleri, söz konusu iktidar ve şiddet ilişkisinin önemli icracıdır. İktidar alanının diğer unsurları ve kanaat teknisyenleri bu yatkinliğin farkında olup, söz konusu yatkinlikleri yöneterek bunu idare tekniğine dönüştürmektedir (Parlak ve Tangün, 2018: 27). Bourdieu bu nedenle gündelik hayatta bireylerin maruz kaldığı bilme biçimlerinin, bilgi dağarcıkları ile sağlandığını ve öznenin bu araçlarla sembolik şiddet uygulayan bir *méconnaissance* (misrecognition/ yanlış tanıma) ile kuşatıldığını ifade etmektedir (Çeğin ve Özpolat, 2016: 692). Böylelikle toplumda siyasal anlamaya dönük komplocu yatkinliği sembolik iktidar sınırlarına manipüle eden kanaat teknisyenleri, toplumsal alandaki mücadeleleri mistifiye edici bir etkiyi kontrol altında tutmakta ve sembolik iktidarın yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla burada bilgi-iktidar ilişkisi üzerinden yapılandırılmış, siyasal olanı anlamının önünü almaya dair çok derin bir güvenlik ve şiddet faaliyeti mevcuttur.

Olay seti ve eleştirel söylem analizi

Cui Bono? yönlendirdiği indirgeme ve basit kurgu sayesinde, verili olan eğilimlere hitap ederek en yaygın alımlayıcı kesime ulaşmayı sağlar. Komplo teorisindeki bu manipülatif etki, “söylem düzeni” ile yerine getirilmektedir (Karaosmanoğlu, 2009: 99). Bu haliyle, komplo teorilerini “bir paradigma değil de araştırma konusu olarak ele aldığımızda, sorun bu teorilerin ‘hakikat payına’ sahip olup olmadıkları değil, kimin, niçin ve nasıl bu teorileri ürettiği şeklinde formüle edilebilmektedir” (Bozarslan, 2004: 24). Bu çalışma; kanaat teknisyenlerinin söz

konusu güvenlik ve şiddeti icra faaliyetini, komplocu saiklerle form almış söylem düzenleri üzerinden medya alanından örnekleriyle incelemeyi denemektedir.

Komple teorisi formunun bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında kullanımını tahlil ederken belirlenen olay setinde beş kriz mevcuttur. Öncelikle, buradaki kriz tanımlamasıyla, iktidar ilişkilerindeki denge durumundaki değişime dair öngörülmeleyen gelişmeler, *Egemen*'in kendi varlığına tehdit olarak algıladığı durumlar kastedilmektedir. Seçilen bu olayların devamında siyasal iktidar ilişkilerindeki çatışma hali, kullanılan komplocu söylemlerle tanımlanmış ve devlet açısından güvenlik sorunu haline getirilmiştir. Gezi Parkı Protestoları ile gelişen toplumsal muhalefetin sokakları kullanması; 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi ile Gülen Cemaati'nin medya, bürokrasi, güvenlik ve ordu birimleri içindeki etkisini göstermesi; Adalet Yürüyüşü ile CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun toplumun her kesiminden destek görececek bir gündemi, M. Gandhi'ye atfen pasifist bir yöntemle, toplumsal bir ifadeye kavuşturma çabası, egemen siyasal iktidar ve çevresi tarafından komplocu yaklaşımla ele alınmış, olaylar yer yer birbirleriyle ilişkilendirilmiş ve yeni komplocu figürlerin üretimini diri tutmak üzere kullanılmıştır. 2013-2017 aralığında, komplocu yaklaşımın takip edilebileceği olayların seçimi, çalışmanın amacıyla uyumlu olan komple teorisi formu kullanımının habitus kavramı odağında incelenmesini ve iktidar stratejileri bağlamında okunmasını mümkün kılmaktadır. Siyasal iktidarın meşruiyetini yeniden üretmeye dönük bu davranışı, bu olaylar çerçevesinde bir olgudur, ancak bu olguya dayanarak komple teorisi formu aracılığıyla üretilen söylemin bir iktidar habitusu arz ettiğini öne sürmek bu çalışmanın erişmek istediği hedeftir. Bunu yapabilmek için tercih edilen eleştirel söylem analizi tekniği, seçilen köşe yazarlarının sahip oldukları habitus ile sembolik iktidar arasında var olan dil stratejilerini ortaya çıkartmaya yardımcı olmaktadır.

Kanaat teknisyenleri, kavram seti açıklamasında da belirtildiği gibi, konumu itibarıyla egemen siyasal iktidara yakın olan ve onun hakikat inşasına uygun hareket eden entelektüelleri işaret etmektedir. Çalışmadaki köşe yazarlarının seçimi de buna göre yapılmıştır. Yeni Akit-Abdurrahman Dilipak, Yeni Şafak-Yusuf Kaplan, Sabah-Rasim Ozan Kütahyalı, Habertürk/Milliyet-Nagehan Alçı, Star/Yeni Akit-Mehmet Metiner, Türkiye-Batuhan Yaşar ve Karar/Star-Elif Çakır. Oluşturulan olay setinin kapsadığı dört yıllık periyod içerisinde bazı yazarlar farklı gazetelere geçiş yapmış olsalar da, söz konusu gazetelerin ideolojik konumları ve içinde buldukları medya mülkiyeti ilişkisi, siyasal İslam ve liberalizm bütünleşmesine paraleldir. Gazete örnekleminin belirlenmesinde AKP hükümetine yakınlığı ile *iktidar medyası* diye bilinen medya-sermaye-iktidar ilişki eksenine gözetilmiştir; ideolojik olarak İslamcı-muhafazakâr, milliyetçi-muhafazakâr ve görece daha seküler eğilimleri temsil etmeleri önemsenmiştir.

Buna göre, A. Dilipak ve Y. Kaplan'da İslamcı eğilimin baskın olduğu; M. Metiner, B. Yaşar ve E. Çakır'da *Yeni Türkiye* imgesiyle uyumlu bir milliyetçi eğilimin ağırlıklı olduğu; R.O. Kütahyalı ve N. Alçı'nın ise diğer yazarlara göre seküler ancak *Eski Türkiye*'ye atfedilmeyen bir çağrışımı içeren aynı zamanda liberal piyasa değerlerini temsil eden eğilime sahip oldukları belirlenmiştir. Burada, yazarların seçiminde ideolojik tutumları gözetilmektedir; her ne kadar Bourdieu ideoloji kavramını kullanmasa ve ona mesafeli yaklaşırsa da onun yanlış tanıma/misrecognition ile ifade ettiği Egemen'in lehine rızanın elde edilmesi süreci bakımından yazarların alandaki konumları, sermayeleri, habitusları arasındaki farklılıkları sembolik iktidarın üretimi ölçeğinde belirsizleşmektedir. Örnekleme seçilen yedi yazarı birbirine benzeten, metinsel yapı ardındaki tutum ise eleştirel söylem analizi ile ortaya konacaktır.

Van Dijk'in eleştirel söylem analizinde çözümleme çerçevesi, haber metinlerinin toplumsal bağlamıyla ilgilidir. Bunun için van Dijk, analizlerini mikro ve makro yapılar bağlamında ele alır. Kelime tercihleri, cümle yapıları, cümleler arası ilişkiler, cümlelerin aktif ya da pasifliği türü dilsel hususlar vb. çerçevesinde ele alınan mikro analiz bu çalışmanın amaçları ile çok fazla uyuşmamaktadır. Makro yapılar ise tematik ve şematik olmak üzere iki ayrı başlıkta değerlendirilir. Tematik analizde haberin başlığı, alt başlığı, haber metninin girişi vb. özelliklere bakılır. Dolayısıyla tematik yapı, haberin makro boyutta nasıl örgütlendiğini gösterir (van Dijk, 1988a; 1988b). Makro yapılar bir tür önermeler olarak değerlendirilir ve söz konusu önermeler "dil ve düşüncenin en küçük, bağımsız anlam inşaları" olarak kabul edilir (van Dijk, 1988b: 31). Dolayısıyla farklı konular üzerine eğilen söylemsel açıklamalar pek çok makro önermeler dizisi içerebilir. Van Dijk'in "silme, genelleme ve kurgu" olarak adlandırdığı üç ana kural ile bir metnin içerdiği bilgiler konulara indirgenebilmektedir. Fakat okuyucu ya da izleyicinin eğitimi, bilgi dağarcığı, inançları, değerler manzumesi ya da ilgi alanları, söylemsel metinden elde edilecek anlamı farklılaştırabilir (van Dijk, 1988b: 32-34). Tam da bu nokta medyanın yorumlama ve temsil meselesi üzerine eğilen van Dijk (1988a: 181) için aslolan şeyin bilişsel çözümleme olduğuna işaret eder. Bu çalışmada haber metinleri yerine köşe yazıları üzerinden bir analiz denemesi gerçekleştirildiği için, temalar, köşe yazarlarının ele aldıkları meseleyi nasıl değerlendirdiğini, nasıl anlamlandırdığını göstermektedir. Diğer bir deyişle temalar, yazının ana fikrini verir, söylemin ne hakkında kurulduğunu gösterir. Çünkü söylemsel bir metnin ilk satırları, aslında yazının devamında ne anlatıldığının ipucu niteliğindedir. O nedenle konuya hakim olduğu tadtirde metnin girizgahındaki ilk satırları anlamak görece kolay olacaktır. Bu nedenle yazının başlığı ve girişi, ana konu ya da temayı okuyucuya sunduğu gibi, metne gizlenmiş olan tematik anlamı da gösterir. Bilhassa haber metinlerindeki haber özeti, alt başlıklar metnin ana fikrini göstermesi adına önemlidir (van Dijk,

1988b: 34-41). Ana fikrin bu yolla iletilmesi, okuyucu için de kolaylaştırıcı bir işleve sahiptir. Zira söz konusu ana temaları kavrayan okuyucu, benzer nitelikte tartışmalı meseleleri ele alıp değerlendirirken köşe yazılarından edindiği temalarla kendi kavrayışını tayin edebilecektir. Bilhassa yazarın köşe yazısında aktardığı temaları şekillendiren önyargılar, kalıpyargılar, basit analogiler, her defasında gündelik yaşamdaki diğer değerlendirme süreçlerine adapte edilirler. Böylece yazarın eliyle kurgulanan neden-sonuç ilişkilerini aktaran tematik yapı, söz konusu tartışmalı meseleye dair içeriği, aktörleri/failleri, eylemleri, olayları, kısacası hakikatin kendisi rahatlıkla yeniden tayin kurgulanabilmektedir (van Dijk, 1988b: 41-43). Bu durum van Dijk'ın sözünü ettiği, bilişsel haritaların keşfedilmesini mümkün kılacaktır. Zira benzer habitusu paylaşan ya da ortak bir sosyal sermaye sahibi olan bireyler, ortak bir zihinsel kavrayış ve tutum geliştirmiş olacaktırlar. Kısacası köşe yazılarına içsel temalar, egemenin çıkarları doğrultusunda söylemi kurduğu gibi, okuyucunun zihinsel olarak denetlenebilir bir nesneye dönüştürülmesini de mümkün kılacaktır. Söylem denetimine önem veren ve iktidarın çıkarlarının bu yolla sürekli kılındığını vurgulayan van Dijk (1994: 272-275), aslında söylem dolayısıyla toplum üzerinde denetim kurulduğunu vurgulamış olmaktadır. Nihayetinde bu türlü bir zihinsel temsil inşası, van Dijk'ın sözünü ettiği biz-onlar karşıtlığını da besleyecektir. Zira gazete metinlerinde biz ve onlar'ın kurgulanması aslında ideolojik söylemlerin, "bizim hakkımızda olumlu şeyler; onlar hakkında olumsuz şeyler söyle" ya da "bizim hakkımızda olumsuz şeyler; onlar hakkında olumlu şeyler söyleme" (van Dijk, 2006: 123-124) stratejisine dayanmaktadır.

Kanaat Teknisyenlerinin Habitusu ve İktidar Stratejilerinde 'komplo teorisi formu'

Barkun (2003: 3-4), *komplo inancı* (conspiracy belief) ile ifade ettiği tasarımcı tahayyülü açıklar. Komplo tasarımının temelindeki ideal düzenden hareketle, her şeyin mükemmel biçimde hesaplandığı ve her şeyin planlar dahilinde gerçekleştiği inancı, edilgenleştirici bir etki yaratmaktadır. O nedenle komplo teorisyeni hariç kimse kendi iradesiyle hareket etmemekte, '*birileri maşaları aracılığıyla her şeyi yönetmektedir*' duygusu eleştirel tutum üretmenin önünü almakta ve fail olma potansiyelini de bir anlamda kontrol etme imkânı doğurmaktadır. Komplo teorilerini idari bir araç olarak kullanma fikri de tam olarak burada devreye girer (Bratich, 2008: 167; Parlak ve Tangün, 2018: 6-8). Toplumsal olanın yeniden düzenlendiği geçiş süreçlerinde kurucu iktidarların hem krizleri hem de uzun vadeli bir dönüşümü yönetme evresinde komplo teorilerinin eskatolojik niteliği bariz bir görünüm almakta ve formun içerdiği ontoloji de işte buradan doğmaktadır. Söylem bazında, henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi beklenen/iddia edilen *son senaryosu* bir beklentiyi icat ederek/yönlendirerek performatif bir edim olmasını sağlar: "komplo,

her şeyden evvel, olmayanı var hale getiren kurucu ve sınır çizici bir söylem olarak, kendine özgü bir iktidar pratiğidir” (Baştürk, 2014: 118). Komplo teorisi formunun bir iktidar stratejisi olarak çalışması, olmamış bir beklenti üzerinden güdülenmiş kitleleri yönetme sanatına sunduğu katkıdır, bu sanat ise söylem aracılığıyla icra edilir.

Metodoloji kısmında da bahsedildiği üzere kullanılan teknik kapsamında, van Dijk’in tematik çözümlemesi için mühim olan, biz-ötekiler karşıtlığının zihinsel temsilini söylem içerisinde ortaya çıkartmaktır. Analiz kısmında, biz-onlar karşıtlığını üreten sıfatlar, eğretilmeler, tarihi olaylara referansları ifade eden kullanımlara odaklanılmıştır. Zira söylem düzeninde bu göstergelerin kullanımı, dili kullanan öznenin taşıdığı ideolojiden ayrı düşünülemez. Bu karşıtlığın üretilmesi yazarların hem alandaki konumları, sermayeleri ve habitusları ile yakından ilişkilidir, hem de doğrudan katkı sağladıkları iktidar alanı içinde zaman zaman birbirlerinin yerine geçecek kadar benzeştiklerini göstermektedir. Olayların tek tek değil de yine kanaat teknisyenleri ve iktidar habitusunu göstermesi açısından temalara uygun ve kronolojik sıralanması tercih edilmiştir.

Temaların oluşturulması aşamasında, komplo teorisi formunun kullanımı gözetilmiştir. Komplocu söylemi oluşturan düşünme ve yanıt verme şablonu, olay bazında tasnif edilmiştir: *Yapboz* temasında faydalanılacak olan Michael Barkun’un (2003: 6) bahsettiği üç ayrı tip şu şekilde görülmektedir:

- a) *Olay Komploları*: Burada komplo, sınırlı, ayırık bir olay veya olaylar dizisinden sorumlu tutulmaktadır. Bütün bu durumlarda, komplocu güçlerin enerjilerini sınırlı, iyi tanımlanmış bir hedefe odakladıkları iddia edilmektedir (TWA 800 kazası, AIDS ve Siyahiler gibi).
- b) *Sistemik Komplo*: Bu seviyede komplonun, genellikle bir ülke, bir bölge, hatta tüm dünya üzerinde kontrol sağlamak olarak algılanan geniş hedeflere yönelik olduğuna inanılmaktadır.
- c) *Süper Komplo*: Bu terim, çoklu komploların hiyerarşik olarak birbirine bağlı olduğuna inanılan komplo yapılarına atıfta bulunur. Olay ve sistemik komplolar karmaşık yollarla birleştirilir, böylece komplolar iç içe girer. Komplocu hiyerarşinin zirvesinde, daha az komplocu aktörleri manipüle eden uzak ama tümüyle güçlü bir şeytani güç vardır.

Ancak, komplo teorisi formunda sunulan bilgi salt veri değildir, aynı zamanda duygulardır, arzular, bellektir. Bu idari faaliyet, korku duygusuna odaklanır. Korku, otokontrol oluşturan sinik, sessiz, mazlum pasifizmi yaratmasının yanında; öfkeli, teyakkuz halinde hınç almaya niyetli saldırganlığı da aktif kılmaktadır. Bu anlamda komplo teorisi formunun, korkunun neden olduğu duygulanım ve davranış bütününe harekete geçirecek politik bir söylem pratiği olduğu iddia edilebilir: “Komplo teorileri korku ve ümit ikilisine dayalı eskatolojik-metafizik

bir gramere sahiptirler. Bu teorilerin ikna etme kapasitesi, hem kumpasın derinliğini ve ne kadar ürpertici olduğunu, hem de, buna rağmen, onikiye beş kalsa bile, kumpasın üstesinden gelinebileceğini gösterebilmelerine bağlıdır” (Bozarslan, 2004: 21). Baykan’ın (2008: 44), Hayden White’in *Metatarih* eserindeki tarihyazımının edebi bir metinmiş gibi okuma yönteminden esinlenerek yaptığı “komplo teorisi edebiyatı” yakıştırması, komplo teorilerinin okuyucuda uyandırdığı duyguları ve zihniyet dünyasını Bozarslan’ın sözünü ettiği gramer yapısıyla buluşturmaktadır. Akay (2014: 93) ise 19. yüzyıl sonunda ulus-devletin oluşumuyla birlikte toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi evresinde polisiye romanlar ve casusluk romanlarının ortaya çıktığına ve bu tür metinlerdeki merak motivasyonunun komplo temasından beslendiğine dikkat çekmektedir. Oluşturulan *imajlar, tutumlar, tarihten referanslar* ile *liderlik odağı* temalarında da köşe yazılarında kurulan analogiler, hatırlatılan tarihi referanslar, kullanılan damgalar şüphesiz okuyucuyu, belli bir hissiyatı tatması için yönlendirmektedir. Bu hissiyatın üretimine eğilmek bir başka araştırmancının konusu olabilir, o nedenle burada meseleye sadece temaların oluşumunun tarifi bakımından değinilmiş, komplocu düşünce ve siyaset bağlamında detaylı açıklanmamıştır.

Cumhuriyet tarihi boyunca gerek irtica referansı gerekse karşı-devrim teyakkuzu bağlamında Kemalizm ile anılan komplo teorileri, Türk saği içerisinde özellikle İslamcı-muhafazakâr kesimlerce eleştirilmiştir (Aktay, 2011: 63-75). *İrtica* uyarısına koşut, ‘postmodern darbe’ olarak anılan 28 Şubat süreci, İslamcı hareketin belleğinde travmatik niteliği haiz bir olaydır. Hatta milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde ve özellikle 2002 sonrası AKP’nin söylemlerinde başvurulan bir *mazlum-mağdur* imgesi üreticisidir. Komplo teorileri ve siyasal iktidar ilişkisini Türkiye örneği üstünden kurarken psikolojik saikleri baz alan tartışmalar için Açıknel (1996: 184), Türk sağında gelenekselleşmiş milliyetçi ve İslamcı-muhafazakâr mağdurluk-mazlumluk algısının ürettiği haklılık ve saldırganlık potansiyelini gündeme getirir: “Mazlum ideolojisinin –bireysel ya da ulusal-kolektif ölçekte olduğuna bakmaksızın– şekillendirdiği komplo teorilerinin genel özelliği, işaret edilen ‘kötülüğün- olumsuzluğun’ nesnel bir olumsuzluk değil, fakat özellikle kendi şahsına karşı girişilmiş bir eylem olduğu düşüncesinin baskın olmasıdır.” İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin söylem bazında mağdur-mazlum imgesi kullanımına başvurması ve iktidar talep etmesi tarihseldir (Yılmaz 2017; Açıknel, 1996; Parlak, 2009; Parlak ve Değirmenci, 2015; Parlak ve Uz, 2016; Bezirgan Arar, 2018). İdeolojinin dil aracılığıyla aktarımı, belleği de inşa etmekte ve bellek aracılığıyla kurulan ilişki de, belli bir duygulanıma ve bu doğrultuda bir kimliğe denk düşmektedir. *Yeni Türkiye* imgesinde mazlum-mağdur estetiği kimlik-duygulanım-bellek arasında sıkı bir ilişki dokumaktadır. Başka bir deyişle bu bir anlamda Yeni Türkiye’nin

Eski Türkiye'ye duyduğu hınç duygusudur. Gazete köşe yazarlarının habitusu, bu duygu ile iktidar alanına doğrudan bağlanmaktadır. *İmajlar, tutumlar, tarihten referanslar* temasında incelenen yazılarda da '28 Şubat, başörtüsü' göstergelerinin yanı sıra darbelerle ilişkilendirilen 'ordu, vesayetçi, eski Türkiye, 27 Mayıs, 7 Şubat, Harbiye Yürüyüşü, Danıştay saldırısı, 367 skandalı, 27 Nisan e-muhırası' söylemin onlar kutbunun imajını ve tutumunu tarihten referanslarla yapılandırmaktadır.

Mazlum-mağdur estetiği yine *liderlik odağı* temasında da benzer biçimde bu sefer liderlerle özdeşleştirilmiş komplovari iddialar etrafında, özellikle 'Menderes, Özal, Erbakan, darbe, zehirlemek, asmak' göstergeleri ile kullanılmaktadır. Açıknel'e (1996: 183) göre, "mazlumların *komplo teorilerine* bu denli fazla başvurmalarının bir nedeni de, önu alınmaz ben-merkezli oluşlarıdır." Daha önce bahsi geçtiği üzere tüm sorunu *cui bono*'ya indirgeyen özne saptaması mazlumların tüm hikâyeyi kendi etrafında kurma eğilimiyle uyumludur. Ancak ezik öznenin ben-merkezli söyleminde mazlumluk salt bir edilgenlik üretmez, fakat aynı zamanda öteki'nden iktidar talebi ve *hınç* alma yönelimi de vardır (Açıknel, 1996: 164). İktidar olma ve hınç alma aşamasında artık komplo teorilerinin rasyonel ya da irrasyonel olup olmadığı önemli değildir (Parlak ve Tangün, 2018: 11); önemli olan Yılmaz'ın (2018: 34) da belirttiği üzere bunun bir yönetim aracı olarak kullanılması ve komploya inananların liderle bütünleşmesidir. Moskovici (1996: 51) de "komplo psikolojisi hınç psikolojisidir" derken özellikle mazlumun komplo teorisi ile siyasal iktidara dönük talebi arasındaki duyguya işaret etmektedir. Bu durum komploya uğramış mazlum öznenin geri dönüşünü olanaklı kılmaktadır: "Özne, kendisini mağdur kılabilirdiği ve öteki'ne kendisini mağdur ve mazlum gösterebildiği ölçüde, iktidarı hak ettiğini ve yine iktidarın öteki'nden alınması gerektiğini iddia edebilecektir" (Baştürk, 2014: 127). Bu süreçte, komplo teorilerinin neredeyse anaakım söylem haline gelmesini Altun ve Erensü (2014: 86) şöyle vurgular: "... komplo teorilerinin Türkiye siyasetinde bu denli yer tutmasının sebebi sadece içeriklerinin (antisemitizm, kaba emperyalizm, zenofobik vs.) ikna ediciliği ve yaygınlığından değil, bu teorilerin ürettiği *hem mağdur hem muktedir* olma halinin önemli bir iktidar formülü olarak görülmesinden kaynaklandığını da söyleyebiliriz." Köşe yazarları komplo teorisi formunu kullanırken hem kendi varlıklarını, hem iktidar alanıyla kurdukları ilişkileri hem de egemenin şiddetini yeniden üretmektedirler. Dolayısıyla komplo teorisi formu ile olayları açıklama, ilişkilendirme, tarih yazma pratikleri kriz anlarında yazarların habitusunu da net biçimde göstermektedir. Bu yaklaşımla, komplo teorisi söylem düzeninde düşmanlığın nasıl okunabileceğine dair yapılan analizlerde üç alt başlık belirlenmiştir: 1) İmajlar, tutumlar, tarihten referanslar 2) Liderlik odağı, 3) Yapboz tahtası.

İmajlar, tutumlar, tarihten referanslar

İç ve dış grupların belirlenmesinde kutuplaşma ve kurbanlaştırma, biz/onlar ayrımının düzenlenmesinde rol oynamaktadır. Biz/onlar ayrımı 'savunmasız' sınırlarda tanımlanan bir figür üzerinden tanımlanabilir. Bunun tipik örneği Gezi Parkı Protestoları esnasında yaşandığı söylenen fakat sonrasında asılsız olduğu ortaya çıkan *Kabataş Olayı*'dır. Söylem düzeninde çatışmanın sembolleri arasında mazlum-mağdur ilişkisi 'anne, başörtüsü' ifadeleriyle kurulmaktadır. Böylelikle biz'e atfedilen kutsallığın karşısında konumlanan *onlar*, aralarında kurulan mazlum-zalim karşıtlığından beslenmekte ve 28 Şubat'a varan İslamcı-muhafazakâr referanslarla kurgulanmaktadır. Yazarların söylemlerinde ortaklaşan semboller ve iktidar tahayyülü, aslında belli yatkinliklara sahip bir kesimin belleğine müdahale niteliğindedir.

Bahçelievler Belediye Başkanı'nın gelinine bir grup protestocu sırf başörtülü olduğu için korkunç bir şekilde saldırdı. Saldırıya uğrayan gelin, eylemciler tarafından hem kendisinin hem bebeğinin tartaklandığını, bilincini kaybettiğini, kendine gelince üzerinde idrar kokusu hissettiğini, bebeğin de bu olaylar yüzünden süttten kesildiğini anlattı (N. Alçı, 16.06.2013).

O gencecik başörtülü anneye ve altı aylık çocuğuna yapılan alçakça ve namertçe saldırıya kimse niçin çıkıp tepki koymadı? Başörtülü vatandaşlarımız sözlü ve fiziki saldırılara maruz bırakıldı alçakça (M. Metiner, 11.06.2013).

Başın örtülüyse 'şiddete maruz kaldım' demek yeterli değil, delilini göstereceksin paşa paşa! Delil Z.D'nin bizatihi kendisi ve altı aylık bebeğidir. Yoksa siz de o Kabataş eşkiyalarının genç anne ve bebeğine yaptıkları zulmü, Gezi Parkı'nda Emine Erdoğan'a yapılan küfürleri haklı mı görüyorsunuz? (E. Çakır, 16.06.2013).

Benzer bir referans 'vefa, civanmert' ifadelerinin kullanımı aracılığıyla, moral bazda mert-namert karşıtlığında biz/onlar ayrımını mazlum-mağdur estetiğiyle kurmaktadır. Burada yine belli bir imge dahilinde öne çıkartılan imaj ve kullanılan tonlama 'mahallenin mert, sözünün eri delikanlısı' sempatikliğini yansıtmak üzere 'Erdoğan' personası sınırlarında kullanılmıştır. Kötülüğün atfedildiği davranış da yine bu referansla belleği hedef almaktadır. Siyasal iktidarın paydaş grupları arasındaki ilişkinin belleği, yani 17-25 Aralık öncesi, yok edilerek salt onlar'ın ahlaki 'sapkınlığına' mal edilen davranışın temsil edilmesi, sistemin bugüne kadar nasıl işlediğini, ürettiği anlama mistifiye etmektedir.

Kasımpaşalı'nın vefası ve civanmertliği bir kez daha aleyhine koz olarak kullanıldı. Zor gününde yanında olana vefa duygusu gibi bir erdem Erdoğan'ın en büyük zaafı oldu bu süreçte. Erdoğan Müslüman Müslüman'a kalleşlik yapmaz diye inanıyordu. Ama hayatında gördüğü en büyük kalleşliği dindar maskesi takanlardan gördü. İğrenç taktiklerle evine ve ailesine bile saldırmak istediler birkaç gün önce (R.O. Kütahyalı, 28.12.2013).

Mazlum-mağdur estetiğini üreten boyutlardan birisi de emperyal sömürgeci faaliyetin salt Batılı çağrışımı ile anılmasından beslenmektedir.³ Kolonyalizm bağlamında madun coğrafyalar ile İslam inancının egemen olduğu coğrafyalar söylem düzeninde örtüştürülmekte ve buradan hareketle kompo teorisi söylem düzenine içkin bir eskatolojik tasavvur sunulmaktadır. ‘Pensilvanya’ iç-dış mihrak işbirliğini ve sömürgeci faaliyetin Batılı kaynağını temsil ederken, ‘mazlumların son kalesi, Türkiye’nin kiblesi’ ifadeleri İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr kesimin Türkiye için ‘%99’u Müslüman bir ülke’ yargısına paralel bir ideolojik retorik kullanımla sunulmaktadır. Darbe girişiminde bulunanların da İslamcı ideolojik eğilimleri gözetildiğinde ortaya ironik bir durum çıkmaktadır.

Bu ülkeyi Pensilvanya’ya dönüştürmek istediler. Türkiye’yi bir başka ülkenin eyaleti kılmak istediler. Mazlumların son kalesi olan Türkiye’nin kiblesini değiştirmek istediler (M. Metiner, 11.08.2016).

Dini referanslarla yapılan kutuplaştırmalar, İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojik eğilimlerin söylem düzenini ağırlıklı olarak İslam tarihini ve Sünni tarih yazımının sıkça kullandığı örnekleri ortaya çıkarmaktadır. Kullanılan referansların savaş tarihi anlatılarından seçilmesi, bugünün çatışmasını ve düşman cephelerini de konuşlandırmaktadır. Bu dolayimde kurulan biz/onlar ayrımı, İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr tutum ve ona karşı-tutumu temsil etmektedir. Analiz edilen köşe yazılarında da teyakkuza sağlayan, İslami çağrışımlardır. Bu yolla hem İslami kimlik hem de Sünni-Türk vatandaş profili üzerinden aidiyet ilişkisi kurulmakta ve iktidar ilişkilerinin katmanları görmezden gelinerek mesele savaş atmosferiyle sunulmaktadır. İslamcı-muhafazakâr eğilimdeki kanaat teknisyeni, sahip olduğu 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin İslam âlemine yöneltilmiş bir tehdit olduğu kanısıyla uyumlu biçimde İslamiyet tarihinden referans vermektedir. Adalet Yürüyüşü için kullanılan tarihi referans, protesto formunun ‘savaş hilekârlığı’ çağrışımıyla sunulmasına destek olmaktadır. CHP liderinin Alevi kimliği üzerinden öteki olarak kodlanması ise onun öncülük ettiği Adalet Yürüyüşü’nün Alevi-Sünni çatışması referansı hatırlatılarak, korku siyasetine içkin sembolik kodlar aracılığıyla söylem düzeninde yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır.

Dikkatli olalım, hem de çok dikkatli. Okçular tepesindekiler mevzilerini terk etmesinler. Sabırlı olacağız (A. Dilipak, 21.07.2016).

Adalet dövizinin arkasına sığınıp yürüyenlerin niyetleri ve amaçları hiç kuşkusuz talep ettiklerinden daha önemlidir. Aksi takdirde başkalarının katarı olmak gibi ağır bir vebalin altına girilir. Hz. Ali’nin ordusuna karşı yenileceğini anlayan Muaviye’nin, mızrakların ucuna Kur’an sayfeleri yerleştirip “Aramızda Kur’an hakem olsun!” önerisinde bulunması gibi (M. Metiner, 22.06.2017).

Hedef kitlesinin “Aleviler” olduğu dikkatimizden kaçmıyor... Zeynebiye Hareketi, Arap Alevi Liderleri, Türkiye Alevi Dernekleri Federasyonu... (B. Yaşar, 22.06.2017).

MİT Tırları Operasyonları hakkındaki ifadelerle bakıldığında da benzer biçimde tarihi ve dini referanslar, olayları anlamlandırmanın dildeki ve bellekteki kodlarını oluşturmaktadır. Haşhaşi/Hasan Sabbah göstergelerinin söylem düzenine yerleştirilmesiyle üretilen anlam, Gülen Cemaati’ni ‘dış güçler tarafından yönetilen piyon’ konumuna sürüklemektedir. Kanaat teknisyeninin ‘derin ve kirli ilişkiler kurmak’ ve ‘küresel ölçek’ ifadeleriyle tanımladığı komplo tasarımı o kadar kapsayıcı bir hacme sahiptir ki yarattığı korkuyla hem anlamlı bir olaylar zinciri kurgulamakta hem de kolektif belleği yeni koşullara göre düzenlemeye müdahil olmaktadır.

Birincisi, iç ve dış şer şebekeleriyle derin ve kirli ilişkiler kuran, küresel şebekeler tarafından kullanılan “türedi Hasan Sabbah çetesi.” Bu çete, küresel ölçekte faaliyet gösteriyor ve Cemaat’i her bakımdan bu “küresel çete” yönlendiriyor (Y. Kaplan, 10.01.2014).

Gülen medyasına da ‘Tahir’ul Kadri’yi beğenmediyseniz size Hasan Sabbah vereyim’ demek isterim (E. Çakır, 02.02.2014).

İslamcı-muhafazakârlığın en büyük mazlum-mağdur estetiği ürettiği tarihsel travma kaynağı ‘28 Şubat’ olarak söylem düzeninde yerini almaktadır. Ayrıca Yeni Türkiye ve Eski Türkiye imgeleri arasındaki en büyük fark, ‘vesayet’ sözcüğünün kullanımı ile somutlaştırılmaktadır. Liberal paradigmadaki hukuk devleti anlayışına paralel bir kullanımla demokrasi karşısında konumlandırılan antidemokratik uygulamalar ve darbeler, belleği ideolojik ilişki kurarak anmaktadır. Bununla birlikte eylem repertuarının ‘sokak protestosu’ içermesi bile başlı başına ‘darbe’ çağrışımı ile anılarak biz/onlar ayrımı, siyasal katılım davranışı üzerinden kodlanmaktadır.

Bu topraklardaki varlığımızı, hükümlüğümüzü ve istiklalimizi fiilen 1908 darbesiyle kaybettik biz (Y. Kaplan, 02.06.2013).

“Cumhuriyet mitingleri”ni düzenleyen ve bizzat yer alan Ergenekoncu-ulusalcı-statükocu güçler laiklik ve cumhuriyetin tehlikede olduğunu söyleyerek orduyu göreve çağırıyorlardı. Oysa bu Gül-Erdoğan söylemini dillendirenler o gün Abdullah Gül’ün kellesini isteyen Yeniçeri çapulcuları gibi davranıyorlardı (M. Metiner, 06.06.2013).

Gezi Parkı Protestoları’na yakıştırılan ‘darbe’ damgası, Adalet Yürüyüşü için de kullanılmıştır. Kanaat teknisyeni, sokak hareketlerini darbe ile birlikte anarak protesto eylemlerinin meşruiyetini zayıflatmaktadır.

Türk siyasi tarihinde yürüyüşler ve sokak hareketleri sonrası her zaman askeri darbe ya da siyasi otoriterleşme oldu (N. Alçı, 21.06.2017).

Bu tutum, 15 Temmuz Darbe Girişimi'yle ilgili olarak darbelere dair tarihi referansların zikredilmesinde araya 'Gezi Parkı'nın sıkıştırılmasıyla birlikte daha da pekiştirilmiştir.

Gerçekten de Danıştay saldırısı, 367 skandalı, 27 Nisan e-muhtırası, 7 Şubat darbe teşebbüsü, Gezi kalkışması, 17-25 Aralık ve 15 Temmuz askeri darbe girişimleri gibi çok büyük badireler atlattı AK Parti... (R.O. Kütahyalı, 15.08.2016).

17-25 Aralık Operasyonları için '28 Şubat' yakıştırması yapan kanaat teknisyeni ise travmatik bir ânı hatırlatarak Erbakan ve Erdoğan arasında mazlum-mağdur ilişkisi kurmakta ve böylece 'ortak' siyasal geleneğe karşı mevzilenen karşı gücü hatırlatmaktadır. Bu sayede statükonun sembolik iktidarını yeniden üretmesine imkân sağlayacak 'geçmişte de haksızlığa uğradık o yüzden şimdi ne yaparsak haklıyız' kavrayışı meşrulaştırılmaktadır.

Bunun 28 Şubat'tan ne farkı var? O zaman askerden güç alan manşetler yıkmıştı Erbakan'ı, şimdi, kimden güç alan manşetler yıkmaya niyetlendi Erdoğan'ı? (N. Alçı, 28.12.2013).

Darbeler üzerinden anılan göstergeler Eski Türkiye'nin toplumsal yapısındaki ilişkilerin de -örneğin medya-sermaye-iktidar ilişkisi gibi- 'silah gölgesinde disiplinli bir tahakküm' üzerinden kurulduğu anlatsını yine iyi-kötü karşıtlığına dayanarak oluşturmaktadır.

"Haziran'ı bekleyin" diyorlardı, haziran geldi. Topyekun saldırıya geçtiler. Bu "Topyekun savaş" manşetini biliyorsunuz, 28 Şubat'ta "Hürriyet" in manşeti idi! (A. Dilipak, 01.06.2013).

Şimdi de Emniyet-Yargı merkezli yapı güvenlik istihbarat ve yargı alanlarında tam hâkim olmak istiyor. Gerisini de seçilmiş hükümetlere bırakıyor. 27 Mayıs ve 28 Şubat vesayetçileriyle 7 Şubat ve 17 Aralık vesayetçilerinin istediği Türkiye aynı Türkiye. Sadece aktörler yöntemler ve görünen ideoloji değişik (R.O. Kütahyalı, 19.12.2013).

Bugün önümüzde çıplak bir gerçek var: Gülen cemaati devletin dört temel ayağı olan TSK, Emniyet, MİT ve Yargı'da kilit noktaları ele geçirerek İslami görünümlü bir 27 Mayıs rejimi kurmak istemektedir. Hedef sandıktan kim çıkarsa çıksın değişmeyen bir Gülenist vesayet düzenidir (R.O. Kütahyalı, 28.01.2014).

CHP'nin 1960 Harbiye yürüyüşünü anımsatan bu yürüyüşü bu bağlamda Türk demokrasisi için asla yararlı bir girişim değil. Bilakis büyük zarar potansiyeli var... (R.O. Kütahyalı, 28.06.2017).

Eski Türkiye imgesi içine doldurulan 'vesayet' geleneği ile Yeni Türkiye imgesindeki 'FETÖ' düşmanı arasında ortaklaşma olduğu vurgusunun öne

çıkartılarak belleğin hedef alınışı, köşe yazılarında dikkat çekici bir ortak tutumdur. Buradan hareketle İslamcı-muhafazakâr ideolojinin siyasal İslam içinde kurulan iktidar paydaşlığı ilişkisinin, ortaya çıkan idari krizlere reaksiyon olarak mistifiye edici bir söylem düzeni kurmaya gayret ettiği söylenebilir. Bu bağlamda kanaat teknisyenlerinin komplo teorisi formu kullanımındaki ortak tutumlar belli imajlar ve tarihi referanslar, dünyayı anlama ve bilme algısını yönetmektedir.

Liderlik odağı

Yeni Türkiye imgesi içerisinde mazlum-mağdur estetiğini üreten önemli sembollerden birisi de lider figürüdür (Parlak, 2015: 526-529). Menderes, Özal, Erbakan isimlerinin ölüm ya da aldıkları cezalara atıfla üretilen mazlum-mağdur yakıştırması İslamcı-muhafazakâr temsilci olarak Erdoğan'a da yönelmiş tehditle birlikte sunulmaktadır. Aynı zamanda bu liderlerin sahip olduğu siyasi referans, iktidar alanında belli sermaye türlerini ve habitusu işaret etmektedir. Belleğe dair bu bağın kurulması alandaki İslamcı-muhafazakâr ve liberal habituslarda ortak yakınlıkla şekillenmiş bir iktidar hattı çizmektedir. Lider etrafında kurulan mazlum-mağdur estetiği, *kötülüğün* nesnel şartlarını sorgulamaktan ziyade şahsa karşı girişilmiş bir eylem olduğu tezini üreterek maddi gerçekliği mistifiye etmektedir (Açikel, 1996: 184). Komplo teorilerinin *cui bono?* sorusunun tüm meseleyi *kim?* sorusuna indirgemesine paralel bir tutumla, tüm siyasal bağlam lidere olan sevgi/sevgisizlik ile açıklanmaktadır. Bu tutumun, kanaat teknisyenleri arasında ideolojik fark gözetmeyen bir tür cephe söylemine dönüştüğü gözlenmektedir. Burada biz/onlar ayrımı yine Yeni ve Eski Türkiye göndermesi üzerine inşa edilmektedir. Öte yandan biz'i bir araya getiren 'liderimizi yedirmeyiz' (Türk, 2013: 51), 'ona sahip çıkarız' pozisyonu, güvenlik-kimlik-sadakat güncellemesi de yapmaktadır (Bezirgan Arar, 2018: 201-203). Oluşturulan anlatı biz/onlar ayrımını kurbanlaştırma ve dramatikleştirme üstüne kurarken, moral ekseninde mazlum-mağdur iç grup ya da *biz*, iyi olarak tanımlanmaktadır.

Gezi Parkı Protestoları hakkında yazılan metinlerde 'öte âleme gönderdiler, mahkum ettiler' ifadelerinin kullanımıyla 'zalim' kodu yaratılırken; 'tezgâh, oyun, kampanya, sahne, figüran, film' gibi ifadelerin kullanımı da 'büyük oyun, büyük resim' iması taşımaktadır.

Özal'la birlikte Türkiye, yaşama emareleri gösterdiğini ilan etti dünya âleme. Ama Özal'ı öte âleme gönderdiler. Erbakan'la birlikte, ayağa kalkma temrinleri yaptık. Erbakan'ı ev hapsine mahkum ettiler tam anlamıyla ayartıcı bir tezgâhla... (Y. Kaplan, 02.06.2013).

Erdoğan'a yönelmiş bu muhalefet kampanyası Özal ve ANAP hikayesini bize hatırlatıyor... (N. Alçı, 16.06.2013).

Her geçen gün resim biraz daha netleşiyor. Gezi Parkı'nda 'ağaçlar kesilmesin'den yola çıkılarak başlatılan 'masum' eylemler, Dolmabahçe'de 'eski rejim' özlemini çeken, Türkiye'yi dizayn etmeye çalışan odaklar tarafından 'darağacında Erdoğan'ın kellesini' alma kampanyasına dönüştürüldü (E. Çakır, 09.06.2013).

Başbakanı yedirmeyiz. Tezgâh aynı. Oyunu sahneleyen güçler aynı. Hatta oyuncular ve figüranlar bile neredeyse aynı. Aynı bayat film tekrar vizyona sokulmuş bulunuyor (M. Metiner, 06.06.2013).

AKP'nin kendisini konumlandığı İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr geleneğin önde gelen isimlerinin sayılması, bu geleneğin tarihte belli bir 'direniş' momenti olduğu ve fakat bunun her zaman bastırıldığı anlamı, mazlum-mağdur muktedirin elini güçlendirmekte; doxic düzende 'mazlumdan yana olma' yatkinliğini belli bir odağa kanalize ederek, sembolik iktidarın yeniden üretimine katkı sağlamaktadır.

İşte bu yok oluş serüvenine karşı ilk büyük direniş, rahmetli Menderes'le gerçekleştirildi. Menderes, bir yarma harekâtı başlattı ama hayatıyla ödedi. Aynı serüveni Özal da yaşadı. Erbakan da. Şimdi de Erdoğan yaşıyor (Y. Kaplan, 18.07.2016).

Mazlum-mağdur estetiği, kanaat teknisyenleri tarafından sadece edilgen ve mağdur özneyi üretmez fakat aynı zamanda iktidar talep etmek ve hınç almak için meşru gerekçeleri olan bir özneyi de üretir (Açıkel, 1996: 164). Diğer bir deyişle, kriz anlarında komplo teorisine sarılan bir kanaat teknisyeni için mazlum-mağdur estetiği, iktidarın yeniden üretiminde önemli bir işleve sahiptir. Böylesi anlarda kanaat teknisyenlerinin söylemlerine hakim duygulanım "birileri hep dışarıdan 'köstek olmaya' çalışmaktadır, onların gelişimini engellemeye çalışmaktadır" (Açıkel, 1996: 182-183) yönündedir. Söylemin bu şekilde kurulması, yaşanan krizin nesnel nedenlerini tartışmak yerine meselenin yine lider odağına kaydırılmasına dolayısıyla sistemin işleyişindeki müsebbibin mistifikasyonuna neden olmaktadır. Burada 'birileri, ipini çekmek, çevreci kamuflajlar' ifadeleri komplocu teyakkuzu çağırان bir kullanıma sahiptir. Aynı zamanda 'sömürgeci güçlerin Türkiye'yi durdurma arzusu' hem madun bir pozisyondan sembolik iktidar devşirmektedir, hem de 'Türkiye'de her şey yolunda' imasıyla rıza ilişkisi üretmektedir.

Bugün içine sürüklendiğimiz kaosun görünüşteki hedefi Tayyip Erdoğan'ın ipini çekmektir. Ama görünmeyen asıl hedefi, Türkiye'nin bağımsızlaşma sürecinin önüne set çekmek, bölgesel güç olma girişimlerini engellemektir (Y. Kaplan, 17.06.2013).

10 gün öncesine kadar Türkiye'nin gündeminde çözüm süreci vardı. Gündem nasıl da saptrıldı! Gündemi saptrıranların bir amacı da çözüm sürecinin bileşenlerini karşı karşıya getirmektir (M. Metiner, 06.06.2013).

Bazı büyük devletlerin ve şirketlerin kendi çıkarları gereği Kanal İstanbul ve üçüncü havalimanı projelerine karşı olduğu çok açık. Bunları durdurmak için önümüzdeki dönemde “çevreci” kamufyajlar kullanılacağı ve gösterilerin destekleneceği de öyle (N. Alçı, 16.06.2013).

Bu tutum ve onun ürettiği mazlum-mağdur imgesi daha ziyade alt sınıflara ve sınıf altı konumdakilerin ‘muhtaç’ durumuna temas etmektedir. ‘Eğer mazlum-mağdur’u kollayanlar giderse sizin haliniz ne olur’ tehdidi, söylem içine gömülmüştür. Bu yüzden ‘güçlü Türkiye’ demek, en başta alt sınıflar ve sınıf altı kent yoksulları için patronaj ilişkisiyle ‘sadık kalın’ uyarısı anlamındadır. Öte yandan ‘güçlü Türkiye’ orta ve üst sınıflar için de zenginleşme fırsatlarını sürdürebilme çağrısı yapmaktadır. Yeni Türkiye, Eski Türkiye’nin mazlum-mağdur ettiği İslamcı burjuvazi ve *Anadolu kaplanı* denen girişimcilere destek verme karşılığında sadakat talep etmektedir. Tüm bu mazlum-mağdur estetiği en çok Doğu-Batı ikiliği ekseninde sunulmaktadır. Yeni Türkiye’yi sembolize eden ‘yerli ve milli’ sermayenin karşısına ‘yabancı sermaye’ yani ‘dış güçler’ konulmaktadır. Bütün bu denklem nihayetinde, liderin bekası üzerinden formüle edilmektedir.

Evet, Batı yönetimleri Erdoğan’a karşı mesafeli. İsrail ise mesafenin de ötesinde, Erdoğan’ın indirilmesini ister bir pozisyonda. Elbette bu itirazın temelinde Başbakan’ın uluslararası sistemden fazla bağımsız bir aktör olması temel sebep. Ne de olsa Erdoğan Batı ittifakının üyesi olmakla beraber özgür ve özerk hareket eden bir Türkiye tasarlıyor (N. Alçı, 11.01.2014).

Olayla ne ölçüde ilişkili olduğu sorgulanmaksızın dahil olan/olmayan bütün unsurlar lider ve onun düzenine tabi herkesi hedef aldığı iddiasıyla düşmanlaştırma dairesine hapsedilmektedir. İstihbarat örgütleri ya da medyanın marka isimleri öne çıkartılarak, üst akıl konumuna atıfla ‘asıl’/‘güçlü’ aktörlerin bu işin öznesi olduğu belirtilmekte ve bu sayede erken cumhuriyetten bu yana işlenen ‘postkolonyal çağrışım’ ile hınç duyan İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr habitusun ‘emperyal Batı ve onun işbirlikçileri’ çağrışımı, aynı dilsel stratejide birleştirilebilmektedir.

Bugün kökü dışarıda, elleri içeride her yerde 350 kişilik azgın “İstanbul dükkalığı”nın marifetleriyle finans dünyasını kontrol eden, hariciyeyi, bürokrasiyi, kültür dünyasını, medyayı kontrol eden bizim medeniyet iddialarımızı düşmanlarımızdan daha ürperici şekillerde yok etme savaşı veren azgın azınlık, sessiz çoğunluğa hükmediyor, burnundan getiriyor, “ya sabır!” çektiriyor (Y. Kaplan 02.06.2013).

Ortada tahminimizin ötesinde adım adım tezgâhlanmış, Halk TV’den CNN International’a, “Erdoğan liderliği Gül’e devretmeli” çağrısı yapan İngiliz Economist dergisinden Alman ZDF’ye, Putin’den Joe Biden’e kadar uluslararası dayanağının da olduğu bilinen büyük bir kumpas var. Önce Taksim Dayanışması

oluşumuna bakalım. 2 yıl önce kurulmuş! DHKP-C'den Çağdaş Hukukçular Derneğine, KESK'den DİSK'e, CHP'den İP'e, TKP'den, BDP'ye (ayrıca tüm 'odalar' içerisinde) yok yok anlayacağınız! Herkesçikler toplanmış! (E. Çakır, 09.06.2013).

Dönemin girişimci ruhunu anlatması bakımından 'Türkiye'nin altın vuruş hazırlığı yapması, ruh atılımı yapması, tarihin akışını değiştirmesi' gibi ifadelerin kullanımı da neoliberal homo-economicus çerçevesi ve 'Türkiye'nin madun Müslüman coğrafyanın hamisi olma rolü' ile tutarlıdır.

Türkiye'nin, bölgenin umudu olmaya başladığı, "altın vuruş"u yapmaya hazırlandığı kritik bir zaman diliminde, mazlum ve masum halkların, çilekeş müslümanların umudunu söndürmeye kalkışmayacaksınız (Y. Kaplan, 24.01.2014).

Türkiye'nin ruh atılımı yapma gücüne bir saldırıydı bu! Türkiye'nin yeniden tarihin akışını değiştirecek bir medeniyet yürüyüşüne soyunma imkânlarının berhava edilmesini amaçlayan bir saldırıydı... Türkiye'nin son kale, mazlumların umudu olma hakikatini bitirmeyi amaçlayan büyük bir saldırıydı... O yüzden önce temizliği yapacak kadroların içinden kripto FETÖ'cülerin temizlenmesi gerekiyor (Y. Kaplan, 14.08.2016).

Bu haliyle komplo teorileri söylem düzeni, yaşanan krizlerin doğallaştırılması amacıyla da kullanılmaktadır. Çünkü komplo teorileri kullanımı doxic düzende siyasal anlamaya yönelik öncelikli akıl yürütme pratiğidir. Mesele hakkında *bilme* yargısına ulaştıracak ilk araçtır, çünkü sabitfikirdir. Kanaat teknisyenleri, olaylara dair tartışmaları, sorunu mistifiye eden bu düzlemi stratejik biçimde kullandığından; burada söz konusu olan dil ve söylem dolayımıyla yürütülen manipülasyondur. Bu sebeple kanaat teknisyenleri krizlerin bir anlamda rasyonelleştirilmesinden sorumludur. Mazlum-mağdur ile bahsedilen ben-merkezci tutum Yeni Türkiye'nin kurucu babalığı pozisyonuna yerleştirilen lider figürünü *Erdoğan=Türkiye* özdeşliğinde sabitlemektedir. Böylelikle statükoyu sağlamaştıran ve bu anlamda egemen için güvenlik mekanizması işlevi gören bir toplumsal anlam üretilmektedir. *Devletin bekâsı* ve statüko arasında denklik kurulması ise toplumsal muhalefetin önünü alma ve onları bastırma meşruiyetinin önünü açmaktadır.

Birileri Türkiye'nin daha fazla büyümesini istemiyor. Ergenekoncular köşeye sıkıştı. Davalar kritik bir eşiğe girdi. Erdoğan bir de terör durdurur ve anayasa değişikliğini de gerçekleştirebilirse, Erdoğan'ı da, AK Parti'yi de Türkiye'yi de durdurmak mümkün değil. Onun için birileri "genel seferberlik" başlattı... (A. Dilipak, 02.06.2013).

PKK sorununu çözen bir Türkiye'yi hiç kimse tutamaz. O yüzden AK Parti eliyle bu sorunun çözülmesi Başbakan Erdoğan'ı Çankaya'da çok daha güçlü bir lider konumuna oturtacaktır. Korktukları tek şey bu... (M. Metiner, 19.12.2013).

Erdoğan Türkiye'deki lider boşluğunu doldurarak, Türkiye'yi kendi tarihsel geçmişine/mirasına yakışır bir biçimde yeniden güçlü bir biçimde tarih sahnesine çıkartmak istediği için cezalandırılmak isteniyor. (M. Metiner, 08.08.2016).

Liberal ve neoliberal paradigmlarla uyumlu olan ve hem yönetim alanında hem de sermaye piyasalarında sürekli dillendirilen *krizi fırsata çevirmek* ifadesinin kanaat teknisyenleri tarafından kullanımı, toplumsalın yeniden düzenlenmesi için 'uygun ortam' olarak algılanmaktadır. Bu tutuma göre Yeni Türkiye imgesiyle uyumlu güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine has bir *makbul vatandaş* üretmek ve milli beraberlik yaratmak için her kriz bir fırsat olarak değerlendirilmelidir (Üstel, 2016). Diğer bir ifadeyle, olağan koşullarda sağlanamayacak toplumsal düzenleme faaliyeti için bu krizler olağanüstü hal rejimiyle Yeni Türkiye imgesinin gereklerini yerine getirmek için birer fırsattır. 'Kriz' ve 'fırsat' ifadelerinin sıkça kullanımı, bu çerçevede düşünülmelidir. Bu kullanım neoliberal yönetim rasyonalitesine koşut biçimde krizleri doğallaştıran ve onları bir fırsata çeviren mistifiye edici söylem düzenini de kurmaktadır.

Hükümet bu gelişmeleri, bir fırsata dönüştürüp, kendi içinde temizliğe gitmesi gerekir... Bu olaylar, dün, asırlardan bu yana her zaman olageldi. Bu gün de var, gelecekte de olacak (A. Dilipak, 31.12.2013).

Kriz dönemleri aynı zamanda akıllı ve cesur insanlar için yeni fırsatlar da oluşturur... Birtakım kişi, kuruluş, şirketlerin, cumhuriyete ve devlete bağlılık bildirileri yayınlamalarına hemen aldanmayın. Güvenmek güzeldir, ama kontrol etmek daha da güzeldir. Evet, gerçekten bu ihaneti görüp bu yoldan dönenler de olacaktır, ama gerçeği itiraf edip, suçluları ihbar etmedikçe inanmayın (A. Dilipak, 22.07.2016).

"ABD iç savaştan sonra büyük bir güç hâline geldi. Japonya da aynı. Samuray savaşları ve Meiji restorasyonundan sonra büyük ivme yakaladı. 15 Temmuz, Türkiye için de büyük bir şans olabilir" Türkiye, 2002'den beri bu ve benzer bütün girişimleri fırsata çevirmedi mi? İnşallah çok daha güzel şeyler olacak... (B. Yaşar, 13.08.2016).

Yapboz tahtası

Burada 'yapboz tahtası' olarak metaforize edilen, komplocu tasarımda kanaat teknisyenlerinin takındığı montaj tutumudur. Bu tutum, olaylar arasında genellikle keyfi biçimde uygulanan rabita kurma eğilimini işaret etmesinin yanında, kriz koşulları ve olağanüstü hal ortamını normalleştirmeyi de sağlar. Böylelikle hem düşmanlığın üretilip yönetilmesinde hem de tarihte şimdiden geçmişe gitmeyi/geleceği şimdiye getirmeyi mümkün kılan esneklik sayesinde, *süper komplo* öne çıkmaktadır (Barkun, 2003: 6). Süper komplolarda *olay komplo* ve *sistemik komplolar* karmaşık yollarla birleştirilir. Örneğin

çalışmanın olay setinde bulunan ve bulunmayan olaylar arasında komplo inancı motivasyonu ile devamlılık arz eden bir tasarım pratiği söz konusudur. Öyle bir tasarlama ki, 'büyük resmi görmek' üzere yola çıkılmakta, fakat her kriz anı yapboz tahtasında kayıp bir parça bulunmuş muamelesiyle sunulmaktadır. Bu durum, hem komploculukla iltisaklandırılan motiflerin bir araya getirilmesine hem de bu motifler arasında bir suç ilişkisi kurulmasına işaret eder. Komplo teorisi formu ile kastedilen düşünme ve yanıt üretme biçimine hitap eden söz konusu birikimsellik, kriz dönemlerindeki icrasıyla komplo teorilerinin artık bir habitus, iktidar stratejisi ve idari teknik olarak egemen tarafından kullanıldığını görünür kılmaktadır.

Kanaat teknisyenlerinin habituslarının kesiştiği yer, Barkun'un *komple inancı* dediği tasarlayıcı akıl yürütmenin a) hiçbir şey rastlantı değildir, b) hiçbir şey görüldüğü gibi değildir, c) her şey birbiriyle bağlantılıdır ilkelerinin açıkça görüldüğü söylem ilişkisindeki avantajlı konumlarıdır. Kanaat teknisyeni olayları tek tek sıralayıp bir silsile oluşturmakta ama bunlar arasında bağlantı kurulsa da neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır.⁴ Her şeyden önce bu tutum, aralarında hiçbir sağlıklı neden-sonuç ilişkisi kurulamayan olayların yan yana getirilmesi nedeniyle siyasal tahayyülün sınırlarını belirsizleştirmekte ve siyasal gizemli kılmaktadır. Olay setinde yer alan olaylar ile yer almayan olaylar arasında kurulan bağlantı, hemen her kriz anında başvuru bir akıl yürütme pratiği olarak görülmektedir. Bu nedenle komplo teorisi formu tam olarak dış dünyaya dair olayları ilişkilendirme algısının sağlıklı çalışmasına, krizin asıl nedenini bulmaya yarayacak bilgi üretme mekanizmalarının işlemesine ve bilimsel bilgiye duyulan ihtiyacın hissedilmesine engel olmaktadır.

İncelenen köşe yazılarında bazı geçmiş olaylara referansla anılan süper komplo tasarımları tespit edilmiştir. Olay komplo olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun öldüğü helikopter kazası, sistemik komplo olarak Gezi Parkı protestoları yapbozun kayıp parçası bulunmuş gibi yan yana getirilerek kanaat teknisyeninin süper komplo tasarlama pratiğinde bulunduğunu göstermektedir.⁵ Benzer biçimde yine her ikisi de olay komplo olarak değerlendirilebilecek Baykal'a düzenlenen 'kaset komplosu' ile 17-25 Aralık Operasyonları'ndaki ses kayıtlarının servis edilmesi arasında ilişki kurulmaktadır. Ancak kanaat teknisyeni, 17-25 Aralık Operasyonu'nun öne sürülen faili üzerinden geçmişe dönük ithamda bulunmakta ve Erdoğan'ın 'büyük oyun' fikrini desteklemektedir. Aynı zamanda iktidarla muhalefeti 'ortak mağdur pozisyonunda' birleştirerek, eski olayı öne çıkartma fırsatı da değerlendirilmektedir.⁶ Bir diğer örnekte ise Rus uçağının düşürülmesi ile 15 Temmuz Darbe Girişimi arasında bir bağlantı olduğu, zira 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde görev alan F-16 pilotlarının aynı zamanda Rus uçağının düşürülmesinden sorumlu olan tutulan Gülen Cemaati ile bağlantılı oldukları öne sürülmektedir. Böylece iki ayrı olay komplo, fail bağlantısı üzerinden bir araya getirilmektedir.⁷

Olay seti içerisinde yer alan olaylar arasında da süper komplo tasarımları söz konusudur. '2. Gezi vakası' olarak anılan Adalet Yürüyüşü, o günün Türkiye-BAE ilişkisindeki gerilimden hareketle izah edilmektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin yıl dönümünde yeni bir 'darbe' kalkışması olabileceği vurgulanırken hem geçmişte kalan iki olay arasında bir bağ kurulmakta hem de mevcut durumdaki Adalet Yürüyüşü eylemi diğer olay komplolar ile bağlantılandırılarak komplolar iç içe geçirilmektedir.

İstihbarat birimleri, BAE'nin 15 Temmuz'un hemen ardından sahneye koyduğu "B" planını yani 2. Gezi vakasını bütün detaylarıyla deşifre etti (B. Yaşar, 22.06.2017).

Olay setindeki olaylar arasında kurulan tuhaf bağlantılar Yeni Türkiye imgesindeki komplocu motifleri üretmekte, bu da *biz'e karşı işbirliği içerisinde olan onlar* anlamını pekiştirmektedir. Fakat özellikle Gezi Parkı Protestoları, her kriz anında yeniden hatırlanan 'baş müsebbib' olarak kullanımdadır.

Gezi de, dersane olayı da bunun bir parçası idi. "Topyekûn bir savaş" başlattılar yine... (A. Dilipak, 21.12.2013).

İkinci Gezi operasyonu için düğmeye basıldı. Dışarıdan ve içeriden o karanlık güç odakları AK Parti'yi siyaseten güçsüzleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktan kaçınmayacaklarını apaçık ortaya koyuyorlar (M. Metiner, 19.12.2013).

Gezi Olayları'nda bugün adı konulan 'paralel yapılanmanın' emniyet içerisindeki ayağı da vardı... Bunu artık daha net bir şekilde biliyoruz. Çalışmayan mobeseler, yakılan çadırlar bunun en iyi örnekleridir (E. Çakır, 09.02.2014).

Paralel yapı adına hareket ettiği o küresel güçlerin senaryosuna uygun bir biçimde tavır almaya başladı. Gezi bu anlamda tam bir provokasyondur. Evet, bir provokasyon... İstanbul Emniyetinin o tarihte paralelcilerin elinde olduğunu düşünürsek ne demek istediğim anlaşılır. Çevresel duyarlılıkları dolayısıyla parkta toplaşan gençlere yönelik o polis nobranlığı ve saldırganlığı elbette tesadüfi değildi. Tıpkı 17 Aralık'ta adına "rüşvet" ve "yolsuzluk" yaftası bastıkları algı operasyonunda olduğu gibi (M. Metiner, 18.02.2014).

Her kriz anında diğer krizler birbirleriyle ilişkilendirilerek yapboz tahtasına eklendiğinden, köşe yazılarındaki kronolojiye uygun biçimde Adalet Yürüyüşü de komplo potansiyeli bakımından diğer olayları düğümleyen bir birikimsellik arz etmektedir.

15 Temmuz'un arefesinde, Türkiye, Alevî meselesi üzerinden kaçınmaya çalışılabilir... Gezi'de bir Alevî kalkışması provası yapıldı, 17-25 Aralık'ta da Alevî meselesi kaşındı alttan alta. Kılıçdaroğlu'nun "Adalet Yürüyüşü", yeni bir Gezi'ye dönüştürülecek... (Y. Kaplan, 03.07.2017)

Kılıçdaroğlu adalet ya da barış değil, kavga istiyor ve millet bu komploya, yeni bir Gezi kışkırtmasına, PKK seviciliğe, FETÖ ayaklanmasına prim vermiyor! Bir kez daha deşifre oldular. Adalet ve barış maskeli bir komplo başladığı gibi bitti, geldikleri gibi şimdi geldikleri yere dönecekler (A. Dilipak, 11.07.2017).

Gezide nasıl ki ağaç bahane idiyse, bu yürüyüşte de Berberoğlu bahane. Asıl amaç, 15 Temmuz'un rövanşını almak (M. Metiner, 17.06.2017).

Gezi'de, 17/25 Aralık'ta ve 15 Temmuz'da deviremedikleri Erdoğan'ı devirmek için üst aklın emrindeki cümle elemanlar devreye alınmış durumda. "Adalet" ve "demokrasi" talepleri sadece bir kandırmaca ve mobilizasyon aracı (M. Metiner, 29.06.2017).

Kriz anlarında, olayın koşulları gereği dűřman profili esnek tutularak olaylar arasında süper komplo tanımına uygun rabitalar kurulmaktadır. Dűřmanın böylesi esnek sınırlar içinde tanımlanması, bir iktidar stratejisi olarak kullanılmakta ve adeta bir makineye dönüşen kanaat teknisyenlerinin habitus'u ile iktidar alanının ilişkileri ortaya dökülmektedir. Bu durum, hem yeni krizleri idare etmek için neoliberal güvenlik politikalarına paralel biçimde önünü alıcı şiddeti mümkün kılmakta hem de egemenin aleyhine bir çözölmenin engellenmesini sağlamak üzere toplumsal belleği düzenlemektedir.

Sonuç

Siyasal olanın komplo teorisine indirgenmesi, bir yandan siyasalın algılanmasına dair paranoyak bir güdüyü istikrarlı hale getirmekte ve toplumsal denetimin yeniden üretilmesine katkı sağlamakta, öte yandan toplumsal ilişkilerde güven duygusunun zayıflamasına ve politikanın üretilmesine dair duygulanımsal kapasitenin zayıflamasına yol açmaktadır (Taşkale, 2015: 24-25). Diğer bir deyişle, komplo teorisinin çalışabilmesi paranoya üretecek bir biz/onlar ayrımının inşa edilmesini elzem kılar (Tepeli ve Demirok, 2014: 52). Öne sürölen komploların bağlandığı eskatolojik mit bu sayede bir iktidar stratejisine dönüşür ve komplo teorileri bir bakıma idari fonksiyonları yerine getiren kullanışlı bir araç olarak tarihin her döneminde koşullara göre güncellenerek, yeni imkânlar dahilinde tekrar tekrar gündeme gelir.

Hegemonyayı yeniden üretecek bir genel irade tesis etmek ve uygun kolektif kimliği yaratmak her kriz anını idare ederken yüzeye çıkmaktadır. Krizlerle kurulan bu simbiyotik ilişki, olay seti ve kanaat teknisyenlerinin söylemlerinde takip edilebilmektedir. 2013-2017 periyodunda incelenen olay setinden hareketle söylemek gerekirse, gazete köře yazılarında siyasal tartışmanın sınırlarını komplo teorisi formu belirlemektedir. Bu formun sistematik kullanımı, esnek koşullara uyum sağlayan söylemi kurmayı ve dűřman yaratmaya dönük gerekli güncellemeyi kolaylaştırmanın yanında, uzun vadeli olan bir geçiş sürecini yapılandırmayı da mümkün kılmaktadır.

Sürekli değişen koşullarla uyumlu bir genel iradenin sınırlarını çizmek, sınırları esnek bir politik söylem stratejisi oluşturmayı gerekli kılmaktadır. Söylem düzeninde kullanılan strateji itibarıyla bugünü geçmişe götüren ve geleceği bugüne çeken esnek bir zaman yönetimi söz konusudur. Bellek de bu süreçte yeniden inşa edilmekte, neyin unutulacağı neyin hatırlanacağı ve tüm bunların nasıl yapılacağı komplo teorisinin sunduğu vasat ile olanaklı kılınmakta ve bu durum idari bakımdan rasyonaliteyi de sağlamaktadır. Komplo teorisi sınıflandırıldığı bilgi türü bakımından doxa olsa da, irrasyonel görülse de iktidar stratejileri bakımından yönetim rasyonalitesine denk düşen bir kullanımdır. Siyasalın hissiyatı korku, gelecek kaygısı ve hınç almaya indirildiğinde komplo teorisi formunu güvenlikçi söylem örüntüsüyle kullanmak elverişli hale gelmektedir. Bunu yaptırıma taşımak için bazen olağanüstü koşullar yaratılmış bazen de yaşanan 'kriz fırsata çevrilerek' olağanüstü halin meşruiyeti kurulmuştur. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezileşmesi sürecinde şekillendirilmiş olan devlet-yurttaş ilişkisi ve onu yeniden üreten duygulanım, bugün Yeni Türkiye tahayyülünün politik söyleminde güncellenmekte ve yine ağırlıklı biçimde komplo teorisi formunun işleyiş mantığına paralel biçimde düzenlenmektedir. Köşe yazarlarının yazılarındaki söylem düzeninin komplo teorisi formuna içkin olması ve bu doğrultuda sistematik bilginin üretilmesi, medya-sermaye-devlet füzyonunun Yeni Türkiye'nin kurucu bir unsuru olarak bilgi-iktidar ilişkisinde ve toplumsal denetimin sağlanmasında oynadığı role de işaret etmektedir.

Medya-sermaye-devlet ilişkisine bakıldığında kanaat teknisyenlerinin konumu, onların alandaki pozisyonları hakkında temel bir bilgi vermektedir; sahip oldukları sermaye bileşkesi ve habitus da alandaki pozisyonlarından kaynaklanmaktadır. Alandaki konumlarını var etmek ve sürdürmek için kurdukları söylemin komplo teorisi formu ile sınırlı kalması yapı-fail arasındaki güçlü yeniden üretim ilişkisini ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle doxazoflar, doxic düzende var olmak ve onu yeniden üretmek üzere sembollerini kullanmaktadır. Dolayısıyla komplo teorilerini öne süren kanaat teknisyenlerinin kriz anlarında komplocu zihniyetle sistematik biçimde üretim yapıyor olması, onların idari akılla kurmuş oldukları bilgi-iktidar ilişkisini de göstermektedir. Bir olayın toplumsal bağlamından kopuk biçimde komplocu bir kavrayışla anlamlandırılması, kanaat teknisyeninin söylem üretirken ele verdiği habitusu ile egemenlerin habitusu arasındaki bütünlüklü şiddet ilişkisinin ortak iktidar stratejisinden beslendiğini işaret etmektedir. Kaldı ki, alanla kurdukları ilişki de bunu gerektirmektedir. Politik söylemin komplo teorisi formuna özdeş sınırlarda kalması salt egemen iktidarı değil, karşı-iktidar oluşumlarının siyaset üretimini de yapılandırmaktadır. Bu noktada ana akımlaşan politik bilgi ve bilme formlarının hangi iktidar ilişkileri kurgusunda kullanılıp yayıldığıнын politik bir sorun olarak kavranması, siyasalın ne olduğuna dair soruları gündeme taşıyacak ve komplocu vasatın üretiminden kurtaracaktır.

Sonnotlar

¹ Bu makale, Yağız Alp Tangün tarafından yazılan, Prof. Dr. İsmet Parlak tarafından yürütülen “Bilgi ve İktidar İlişkisinde Yönetimselliğin Bir Aracı Olarak Komplo Teorileri: 2013’ten 2017’ye Gazete Köşe Yazıları Üzerine Bir inceleme” başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir.

² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cui%20bono>.

³ Bilhassa 2010 sonrasında *Yeni* Türkiye mottosuyla başlayan süreçte “büyük resmi görmek, üst akıl, algı operasyonu” (Bora, 2018) gibi siyasi dilin gündelik kullanımında sıkça karşılaşılan ifadeler, İslamcı-muhafazakâr iktidarın *Batı* ile hesaplaşmasına atf yapmaktadır.

⁴ “Lafın tamamı akıllıya denmez. Gezi bir provaydı. Başaramadılar. 17/25 Aralık yargı üzerinden bir darbe teşebbüsüyü. Başaramadılar. Sonra devreye tekrar Kandil’i aldılar. Uludere’yi FETÖ’cü kalleşlerle bombaladılar. [...] Rus uçağını düşürdüler. Türkiye en güçlü partnerini kaybedsin diye. MİT tırlarına operasyonu ‘Türkiye İŞİD’e destek veriyor!’ algısını desteklemek için yaptılar” (M. Metiner, 11.08.2016).

⁵ “Bir de Muhsin Yazıcıoğlu suikastını gerçekleştiren çeteyi deşifre etmezseniz, bu tür tezgahları hazırlayıp uygulamaya koyan birileri görevleri başında olduğu sürece her an her şey olabilir... Yazıcıoğlu’nun infaz emrini verenlerle, Taksim Gezi parkındaki olayları planlayanlar, aynı çevreler olabilir!” (A. Dilipak, 03.06.2013).

⁶ “Başbakan da son dönemdeki her konuşmasında şu gerçeği vurguluyor: Türk siyasetini dışarıdan dizayn etmek isteyen karanlık yapılanmanın kurduğu tezgâhlar Baykal’a yapılan kalleş komployla başladı. Alçakça bir komployla montaj bir kasetle Baykal’ı indirme operasyonu başarıya ulaştı” (R.O. Kütahyalı, 04.01.2014).

⁷ “Adımın Rasim Ozan olduğu gibi Rus uçağının düşürülmesi olayının bir Fethullahçı provokasyonu olduğunu biliyorum. Açık itiraf etmek gerekirse Fethullahçı örgütün bu Rus uçağı operasyonu Türkiye’ye ciddi zararlar vererek yalnızlaşmayı artırdı. F-16 pilotlarının bile en az yüzde 50’sinin Fethullahçı olduğuna dair çok sağlam raporlar var” (R. O. Kütahyalı, 17.07.2016).

Kaynakça

Açıkkel F (1996). ‘Kutsal Mazlumluğun’ Psikopatolojisi. *Toplum ve Bilim*, 70, 153-198.

Akay A (2014). Polisiye Roman ve Gizlilik. *Teorik Bakış*, 5, 91-97.

Aktay Y (2011). *Korku ve İktidar*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Altun M ve S Erensü (2014). Mağdur-Muktedirden, Paralel Cadıya: Komplo Teorilerini ve Güncel Siyaseti Antropolojinin Koridorlarında Aramak. *Teorik Bakış*, 5, 75-90.

Barkun M (2003). *A Culture of Conspiracy*. California-London: University of California Press.

- Basham L (2006). Living with the Conspiracy. İçinde: D Coady (Ed.), *Conspiracy Theories, The Philosophical Debate*, Hampshire-Burlington: Ashgate Publishing, 61-75.
- Başaran B (2012). Batı Düşünce Tarihi İçerisinde Komplo ve Kuramları. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Baştürk E (2014). Mağduriyet ile İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplocu Bir Söylemin Anatomisi. *Teorik Bakış*, 5, 117-150.
- Baykan T S (2008). Milli Teyakkuz Zihniyeti ve Bileşenleri. *Birikim*, 235, 42-48.
- Bezirgan Arar Y (2018). Komplo Zihniyetinin Dilsel Stratejileri: Muhafazakâr Basının Gezi Parkı Haberlerindeki Komplo Söylemi Üzerine Bir Analiz. *Toplum ve Bilim*, 143, 174-208.
- Bora T (2018). *Zamanın Kelimeleri Yeni Türkiye'nin Siyasî Dili*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu P (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Trans. Richard Nice, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu P (1990a). *In Other Words*, Trans. Matthew Adamson, Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu P (1990b). *The Logic of Practice*. Trans. Richard Nice, Standford: Standford University Press.
- Bourdieu P (1991). *Language and Symbolic Power*. Trans. G Raymond and M Adamson, Cambridge: Harvard Univesity Press.
- Bourdieu P (1994). Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field. Trans. L J D Wacquant and S Farage, *Sociological Theory*, 12(1), 1-18.
- Bourdieu P (1998). *The State Nobility*. Trans. Lauretta C Clough, Oxford: Polity Press.
- Bourdieu P (2000). *Televizyon Üzerine*. Çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu P. ve R Chartier (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*. Çev. Zuhâl Karaca, İstanbul: Açılım Kitap.
- Bourdieu P (2015). *Pratik Nedenler*. Çev. H U Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu P (2017). *Karşı Ateşler*. Çev. Sertaç Canbolat, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bozarslan H (2004). 'Komplo Teorileri' Üzerine Tartışmalara Bir Katkı. *Birikim*, 183, 19-24.
- Bratich J Z (2008). *Conspiracy Panics, Political Rationality and Popular Culture*. New York: State University of New York Press.
- Byford J (2011). *Conspiracy Theories: A Critical Introduction*. London-Newyork: Palgrave Mcmillan.
- Campbell C (2013). *Günah Keçisi*. Çev. Gizem Kastamonulu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Coady D (2006). An Introduction to the Philosophical Debate About Conspiracy Theories. İçinde: D. Coady (Ed.), *Conspiracy Theories, The Philosophical Debate*, Hampshire-Burlington: Ashgate Publishing, 1-11.

Çeğin G ve G Özpolat (2016). Tabiyet ve Simgesel Şiddet Kavramları Üzerinden Foucault ve Bourdieu'yü Birlikte Okumak. *Praksis*, 42, 683-695.

Ertür B (2016). The Conspiracy Archive: Turkey's deep state trial. İçinde: S. Motha and H Van Rijswijk (Eds.), *Law, Violence, Memory: Uncovering the Counter-Archive*, Abingdon: Routledge, 177-194.

Foucault M (2017). *Hermönetiğin Kökeni*. Çev. Şule Çiltaş Solmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goffman E (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Çev. Ş Geniş, L Ünsaldı, S N Ağırnaslı, Ankara: Heretik Yayıncılık.

Göker E (2011). Komplo Teoriciliğinin Tuhaf Sabitfikiri. İçinde: B. Ertür (Haz.), *Komplo Kullanma Kılavuzu*, İstanbul: Sharjah Sanat Vakfı, 60-70.

Hepkon H (2007). *Komplo Teorileri Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Karaosmanoğlu K (2009). Bir Komplo Söyleminden Parçalar: Komplo Zihniyeti, Sıradan Faşizm ve New Age. *Kültür ve İletişim*, 12 (1), 95-126.

Kaya A (2016). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. İçinde: G Çeğin, E Göker, A Arlı ve Ü Tatlıcan (Der.), *Ocak ve Zanaat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 397-419.

Moskovici S (1996). Yabancı Parmağı-Komplo Zihniyeti. Çev. Hacer Harlak, *Birikim*, 90, 45-59.

Mücen B (2016). Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum. İçinde: G Çeğin, E Göker, A Arlı ve Ü Tatlıcan (Der.), *Ocak ve Zanaat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 421-435.

Parlak İ (2009). Türk Yazılı Basınında Batı Kimliğinin İnşası: Karikatür Krizi Örneği. İçinde: İ Parlak (Ed.), *Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış*, Konya: Çizgi Kitabevi, 179-226.

Parlak İ (2015). Yerel Seçimler Ulusal Düşmanlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70 (3), 507-540.

Parlak İ ve N Değirmenci (2015). Zaman Gazetesi Köşe Yazarlarının Bir Rol Değişim Göstergesi Olarak Bourdieücü Bağlamda Söylemsel Dönüşümleri (2011'den 2014'e). *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 23, 9-38.

Parlak, İ ve P Uz (2016). Mağdur/Mazlumdan Mağrur/Muktedir 30 Mart Seçimleri. *Düşünen Siyaset*, 30, 69-106.

Parlak İ ve Y A Tangün (2018). Güvenlik Teçhizatı Olarak Komplo Teorileri ve Kanaat Teknisyenlerinin Rolü. *Toplum ve Bilim*, 146, 5-31.

Tangün Y A ve İ Parlak (2020). Politik Söylemin 'Komplo Teorisi Formu'na Özdeş Sınırları: Kanaat Teknisyeni, Habitus ve İktidar Stratejileri. *Mülkiye Dergisi*, 44 (2), 287-320.

- Popper K (2006). The Conspiracy Theory of Society. İçinde: D. Coady (Ed.), *Conspiracy Theories, The Philosophical Debate*, Hampshire-Burlington: Ashgate Publishing, 13-15.
- Spark A (2000). Conjuring Order: The New World Order and Conspiracy Theories of Globalization. *The Sociological Review*, 48 (2), 46–62.
- Swartz D (2015). *Kültür ve İktidar*, Çev. Elçin Gen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşkale A R (2015). *Neoliberal ve Militarist Post-Politika*. Çev. Müge Serin, Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Tepeli A D ve İ Demirok (2014). Kaygıdan Komploya: Psikoloji Teorileri Açısından Komplo Teorilerine Dair Bir Giriş. *Teorik Bakış*, 5, 46-74.
- Türk B (2013). ‘Yedirmeyeceğiz...’: Akp, Komplo Mantığı ve Siyasal Paranoya, *Birikim*, 291-292, 49-54.
- Türk B (2016). ‘Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist’: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji. İçinde: G Çeğin, E Göker, A Arlı ve Ü Tatlıcan (Der.), *Ocak ve Zanaat*, İstanbul: İletişim Yayınları, 605-626.
- Üstel F (2016). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- van Dijk T (1988a). *News Analysis: Case Studies Of International And National News In The Press*. Hillsdale and New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk T (1988b). *News As Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- van Dijk T (1994). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. İçinde: M Küçük (Ed.), *Medya, İktidar, İdeoloji*, Ankara: Ark Yayınevi, 271-327.
- van Dijk T (2006). Ideology and Discourse Analysis. *Journal of Political Ideologies*, 11 (2), 115-140.
- Wood G (1982). Conspiracy and the Paranoid Style: Causality and Deceit in the Eighteenth. *The William and Mary Quaterly*, 39 (3), 401-441.
- Yılmaz Z (2017). The AKP and the Spirit of the ‘new’ Turkey: Imagined Victim, Reactionary Mood, and Resentful Sovereign. *Turkish Studies*, 18 (3), 482-513.
- Yılmaz Z (2018). *Yeni Türkiye’nin Ruhü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İncelenen Köşe Yazıları

- Alçı N (2013). Kanal İstanbul ve 3. Havaalanı’na Dikkat! *Milliyet*, 16 Haziran.
- Alçı N (2013). 17 Aralık Süreci ve Liberaller. *Milliyet*, 21 Aralık.
- Alçı N (2013). 28 Şubat’tan Ne Farkı Var? *Milliyet*, 28 Aralık.

- Alçı N (2014). Cemaat Türkiye'ye İhanet Mi Ediyor? *Milliyet*, 11 Ocak.
- Alçı N (2014). Cemaatin Benzediği 3 Düşman. *Milliyet*, 1 Şubat.
- Alçı N (2017). 27 Mayıs Öncesi Sokaklarını Hatırlamak. *Habertürk*, 21 Haziran.
- Çakır E (2013). Erdoğanfobikler! *Star*, 9 Haziran.
- Çakır E (2013). Genç Anne Z. D.'ye Yapılan Şiddetin Delili Nerde? *Star*, 16 Haziran.
- Çakır E (2014). Tahir'ul Kadri Olmadıysa Hasan Sabbah Vereyim! *Star*, 2 Şubat.
- Çakır E (2014). Oğlum Ne Yaptı Size? *Star*, 9 Şubat.
- Dilipak A (2013). Topyekun Savaş. *Yeni Akit*, 1 Haziran.
- Dilipak A (2013). Erdoğan'ın Ayağında Üç Pranga. *Yeni Akit*, 2 Haziran.
- Dilipak A (2013). Kaldığımız Yerden Devam. *Yeni Akit*, 3 Haziran.
- Dilipak A (2013). Made In USA! *Yeni Akit*, 18 Haziran.
- Dilipak A (2013). Allah Belanızı Versin. *Yeni Akit*, 21 Aralık.
- Dilipak A (2013). Şimdi Ne Yapmalı? *Yeni Akit*, 31 Aralık.
- Dilipak A (2016). Orduda ve Kamuda Bu Kadar FETÖ'cü Var Mı? *Yeni Akit*, 21 Temmuz.
- Dilipak A (2016). Olağanüstü Durum, Olağanüstü Hal. *Yeni Akit*, 22 Temmuz.
- Dilipak A (2017). Halep Oradaysa Arşın Burada! *Yeni Akit*, 11 Temmuz.
- Kaplan Y (2013). İplerin Bu Ülkenin Çocuklarının Elinde Olduğunu Mu Sanıyorsunuz Hâlâ? *Yeni Şafak*, 2 Haziran.
- Kaplan Y (2013). Ok Yaydan Çıkmadan, Türkiye, Derhal Erken Seçimlere Gitmeli. *Yeni Şafak*, 17 Haziran.
- Kaplan Y (2014). Selefilere, Mısır'ı Nasıl Batırdılarsa Cemaat de Türkiye'yi Öyle Batırıyor! *Yeni Şafak*, 10 Ocak.
- Kaplan Y (2014). On Emir. *Yeni Şafak*, 24 Ocak.
- Kaplan Y (2016). Âleme Nizam Verecek Bir Millet, Ne İletlerle Boğuşturuluyor, Görüyorsunuz! *Yeni Şafak*, 18 Temmuz.
- Kaplan Y (2016). Uyarıyorum: 15 Temmuz Saldırısının 2. Dalgası Geliyor. *Yeni Şafak*, 14 Ağustos.
- Kaplan Y (2017). Laiklik Pompalanacak, 15 Temmuz Ruhunu Bombalanacak, Alevi Meselesi Kaşınacak. *Yeni Şafak*, 3 Temmuz.
- Kütahyalı R O (2013). 17 Aralık Vesayet Zihniyetinin Anatomisi. *Sabah*, 19 Aralık.

- Kütahyalı R O (2013). Emniyet-Yargı Cuntası ve Doğan Medya. *Sabah*, 21 Aralık.
- Kütahyalı R O (2013). Demokrasi İçin Büyük İttifak Yapmak Zorundayız. *Sabah*, 28 Aralık.
- Kütahyalı R O (2014). Deniz Baykal'a Yapılan Kaset komplosunun Anlam ve Önemi. *Sabah*, 4 Ocak.
- Kütahyalı R O (2014). Bahriye'ye Kumpas ve Atatürkçülere Çağrı. *Sabah*, 28 Ocak.
- Kütahyalı R O (2016). 15 Temmuz Bir Destandır, Bir Destan. *Sabah*, 17 Temmuz.
- Kütahyalı R O (2016). 15 Yılın Hikâyesi. *Sabah*, 15 Ağustos.
- Kütahyalı R O (2017). TSK, Kamuoyu ve CHP Yürüyüşü. *Sabah*, 28 Haziran.
- Metiner M (2013). Başbakanı Yedirmeyiz. *Yenişafak*, 6 Haziran.
- Metiner M (2013). Kutuplaştıran kim, Otoriter Olan Kim? *Yenişafak*, 11 Haziran.
- Metiner M (2013). İkinci Gezi Operasyonu. *Yenişafak*, 19 Aralık.
- Metiner M (2014). Kumpas ve Karartma. *Yenişafak*, 18 Şubat.
- Metiner M (2016). Sen Bizi Bırakıp Kaçmadın! Ölümüne Arkadayız! *Star*, 8 Ağustos.
- Metiner M (2016). Pensilvanya-Kandil Kardeşliği/Kalleşliği. *Star*, 11 Ağustos.
- Metiner M (2017). Berberoğlu Bahane. *Star*, 17 Haziran.
- Metiner M (2017). FETÖ Hilesi: Mızrakların ucundaki Adalet! *Star*, 22 Haziran.
- Metiner M (2017). İhanet Kol Geziyor ülkemde; Kimi Gazeteci, Kimi Siyasetçi Sözde. *Star*, 29 Haziran.
- Yaşar B (2016). Bak Sen Şu Birleşik Arap Emirlikleri'ne. *Türkiye*, 13 Ağustos.
- Yaşar B (2017). BAE, O Gazeteciye Kaç Bin Dolar Ödedi? *Türkiye*, 22 Haziran.